МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Шифр роботи: «Оптатив»

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ОПТАТИВНИХ РЕЧЕНЬ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ)

2019–2020 н. р.

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПТАТИВА В УКРАЇНСЬКІЙ І ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВАХ 6

1.1. Оптатив у французькій і українській мовах: типологія 6

1.1.1. Наукові погляди на оптатив 7

1.1.2. Класифікація оптативних конструкцій французької та української мов 11

1.2. Формально-граматичний аспект вивчення оптатива в українській і французькій мовах 14

РОЗДІЛ ІІ. ПЕРЕКЛАД ФРАНЦУЗЬКИХ ОПТАТИВНИХ РЕЧЕНЬ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ 17

2.1. Особливості перекладу основних синтаксичних типів оптативних конструкцій французької мови українською 17

2.1.1. Переклад оптативних речень типу ОПТ 1 19

2.1.2. Переклад оптативних речень типу ОПТ 3 21

2.1.3. Переклад оптативних речень типу ОПТ 4 23

2.1.4. Переклад оптативних речень типу ОПТ 5 24

2.1. Переклад французьких конструкцій типу ОПТ 2 і непрототипових оптативних конструкцій українською мовою в контексті процесу фразеологізації 25

ВИСНОВКИ 30

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 32

ДОДАТКИ 36

АНОТАЦІЯ

Подана науково-дослідницька робота присвячена дослідженню особливостей перекладу оптативних речень французької мови українською у світлі нагромаджених теоретичних знань у царині граматики та перекладознавства. Робота актуальна, тому що в ній по-новому висвітлено засади інтерпретаційно-породжувального дискурсу в контексті модальности як універсалії та наявних міжмовних зв'язків. **Мета роботи** – дослідити особливості та принципи перекладу оптативних речень художньої франкомовної літератури українською на основі типологійного та функціонально-семантичного підходів. Для досягнення поставленої мети розв'язано такі **завдання**: подати вичерпний граматичний опис оптатива в системах української та французької мов; визначити критерії, за якими класифікують українські та французькі оптативні речення; дослідити способи й особливості перекладу французьких оптативних конструкцій українською мовою на основі перекладознавчої методології; установити закономірності інтерпретації окремих сталих оптативних висловлень. У праці застосовано описовий, зіставний, компонентний і почасти кількісний методи.

Реалізація модального потенціалу оптатива в реченнях привертає дедалі більшу увагу дослідників. Установлено, що наукові погляди на оптатив у французькій та українській граматиках розвивалися в бік виокремлення його врівні з іншими способами дієслова. У праці наведено різноманітні типології оптативних висловлень, серед яких вирізняється структурно-семантична класифікація О. Корді, що передбачає наявність п'ятьох типів таких речень.

Аналіз зібраного емпіричного матеріалу дав змогу визначити принципи, яких дотримано в процесі перекладу оптативних речень із творів художньої літератури французькою мовою.

Ключові слова: субкатегорійні модальні значення, волітивність, імператив, кон'юнктив, оптатив, функціонально-семантичний підхід, перекладацька трансформація, адекватність перекладу.

ВСТУП

Ця науково-дослідницька робота присвячена дослідженню особливостей перекладу оптативних речень французької мови українською. Оптатив, або бажальний спосіб, – один з ірреальних способів дієслова, який виражає волевиявлення мовця про бажаний процес чи стан і в якому нейтралізовано апелятивність як засіб спрямування відповідної дії до співрозмовників [4, с. 262].

Перспективним і нині залишається розв'язання проблем, пов'язаних із комунікативно-прагматичним аспектом мовлення, його інтерпретацією в текстах художніх творів. Особливу увагу привертає переклад тих функціональних одиниць, що є засобами реалізації модальности висловлення як мовної універсалії. Вона може виражатися, зокрема, через категорію способу дії. Оновлення методологічних основ формальної граматики дало підстави говорити про наявність бажального способу в українській і французькій мовах. Проблемі лінґвістичного дослідження оптатива в різних мовах тією чи тією мірою присвятили роботи Кр. Чакърова (2002, 2013), Л. Умрихіна (2009), О. Корді (2009, 2013), С. Скомаровська (2010), М. Степаненко і С. Педченко (2019), Juan Francisco Mesa Sanz (1998), Joana Tasi та Eva Núñez-Méndez (2009), Patrick Georg Grosz (2012), Johan van der Auwera й Adeline Patard (2016), Ligia Stela Florea (2016), V. Manole (2016), Mihallaq Zilexhiu (2017), Cristina Sánchez López (2019) тощо. Отже, новочасні студії, що визначають місце оптатива в системі мови та його функціональний потенціал у мовленні, недвозначно вказують на можливість переосмислення самої категорії способу. Варто додати, що проблема прийомів перекладу часток (а оптативних і поготів) різних мов в українському перекладознавстві до цього часу опрацьована недостатньо [2, с. 37], що врешті й створює підґрунтя для поданого дослідження та пояснює його **актуальність**.

Мета роботи – дослідити особливості та принципи перекладу оптативних речень художньої франкомовної літератури українською на основі типологійного та функціонально-семантичного підходів. Для досягнення поставленої мети розв'язано такі **завдання**:

1. подати вичерпний граматичний опис оптатива в системах української та французької мов;
2. визначити критерії, за якими класифікують українські та французькі оптативні речення;
3. дослідити способи й особливості перекладу французьких оптативних конструкцій українською мовою на основі перекладознавчої методології;
4. установити закономірності інтерпретації окремих сталих оптативних висловлень.

Об'єкт дослідження – оптативні речення та конструкції як граматично оформлені виразники бажальної модальности.

Предмет дослідження – перекладацькі прийоми, застосовані щодо речень із модальним значенням бажальности.

За **матеріал дослідження** послугували зібрані оптативні речення різних типів, відібрані з тридцятьох творів франкомовної літератури, написаних у період XV – XXI ст.

Методи дослідження зумовлені його метою та завданнями. За допомогою описового методу схарактеризовано оптатив у граматичних системах обох мов. Методи зіставлення та компонентного аналізу дали змогу визначити особливості вираження модального значення бажальности у вихідному та цільовому текстах, що вможливлює визначення стратегій подальшого передавання французьких оптативних речень українською мовою. Для аналізу емпіричних даних застосовано елементи кількісних методів.

Наукова новизна роботи випливає з поставленої мети, тобто в ній зіставлено граматичні характеристики оптативна української та французької мов із погляду перекладознавства.

Структура дослідницької роботи – робота складається зі вступу, двох розділів, висновку, переліку з 36 джерел і двох додатків.

Загальний обсяг роботи складають 81 сторінка, текстова частина – 28.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОПТАТИВА В УКРАЇНСЬКІЙ І ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВАХ

1.1. Оптатив у французькій і українській мовах: типологія

Як відомо, проблема визначення способу дії у формальній граматиці не нова, а втім оновлення методологічних основ цієї мовознавчої дисципліни відкрило нові можливості для опису вказаної категорії, що зумовлено, зокрема, і поступом у вченні про модальність як універсалію. Стандартна система, що знаходить формальне вираження принаймні в українській мові, вбирає в себе дійсний, умовний (у французькій представлений через кондиціонал чи кон'юнктив) і наказовий способи. Щоправда, саме виокремлення в граматиці й інших значень, як-от бажального, дає підґрунтя для переосмислення такої системи, адже конкретне граматичне значення потребує власного вираження у відповідній граматичній формі. Тож невипадково в новочасних – зосібна українських і французьких – студіях дедалі частіше трапляються спроби доповнити, уточнити традиційну способову систему. У нашому разі ми зосереджуємо увагу власне на волітивних (бажальних) її елементах, і то оптативних, аніж волюнтативних.

1.1.1. Наукові погляди на оптатив

Передовсім потрібно сказати, що термін «бажальний спосіб» може вживатися чи як синонім до латиномовного «оптатив» (водночас і французького «le mode optatif») [3, с. 232], чи як такий, що виступає спільним для імператива й оптатива [8, с. 7]. У другому значенні він тотожний поняттю «волітив», позаяк основними планами змісту волітивного комонента суб'єктивної модальности є волюнтативність (директивність) й оптативність [16, с. 109], що, як на нас, відбивається й у конкретних формах способу дії. Також доцільно звернути увагу, що для запобігання сплутування термінів «оптативність» і «бажальність» у

лінґвістичній літературі оптативність визначають як суб'єктивно-модальне значення, а бажальність – як об'єктивно-модальне [там само, с. 113].

Відповідно до дефініцій О. Корді, оптативним є висловлення, у якому «мовець виражає своє бажання, аби відбулася дія чи подія, позначена в цьому висловленні», в імперативному ж «мовець намагається каузувати дію, позначену в цьому висловленні» [8, с. 10]. Для оптативного суб'єктивно-модального значення, на відміну від волюнтативного, характерні неадресованість бажання й відсутність суб'єкта-виконавця як учасника ситуації [16, с. 112]. Як пише І. Вихованець, «бажальний спосіб виражає волевиявлення мовця про бажаний процес чи стан, але він не спрямовує його до співрозмовників, щоб вони виконали цю дію чи реалізували потрібний стан» [4, с. 262]. M. Ţenchea також протиставляє поняття «modalité optative» і «modalité injonctive» [35, с. 21].

Зрештою, у науковій літературі трапляється й інший термін на позначення способу бажальної спрямованости – «дезидератив», що, як це часто розуміють, означає бажану дію, реалізація якої можлива через активність суб'єкта. У поданій роботі аналіз специфіки виразу значення дезидератива та його інтерпретації іншою мовою не передбачено.

На окрему увагу заслуговує історична ретроспектива наукових поглядів на оптатив як виразник суб'єктивної модальности. В українських і французьких граматиках XVI–XVII ст. питання про статус бажального способу висвітлено неодноразово. Так, Лаврентій Зизаній у «Граматиці словенській» (1596) викоремлював чотири способи (образи), серед них і бажальний (молитовний) [7, с. 52]. «Благальний спосіб» (молитєлное наклонєнїє) згаданий і в «Граматиці слов'янській» (1619) Мелетія Смотрицького (хоч власне оптатив у праці позначено радше поняттям «по(д)чинитєлное наклонєнїє»: *да чтѵ*, з поясненням *абымъ читалъ*) [15, с. 55(б)–66(б)]. Винятково цінні відомості про бажальний спосіб (modus optativus) у староукраїнській мові надає «Граматика слов'янська» Івана Ужевича (1643): по-перше, для нього визначено п'ять дієслівних часових форм: теперішній, імперфект, перфект, майбутній (щоправда, формально вони не відрізняються, наприклад, *бодай быхъ пановалъ*) і плюсквамперфект (*бодай быхъ*

былъ пановалъ) [17, с. 26а–26б]; по-друге, указано на цілковиту подібність бажального й умовного способів, хіба що другий утворюється не за допомогою частки «бодай», але «кгды» («коли») [там само, с. 26б].

У «Граматиці Пор-Рояля» Антуана Арно та Клода Лансло (1660) автори пропонують таке пояснення оптатива у французькій мові: «…Nous voulons des choſes qui ne dépendent pas de nous ; & alors nous ne les voulons que par vn ſimple ſouhait. Ce qui s'explique en Latin par la particule *vtinam* : & en la noſtre par, *pleuſt à Dieu*. Quelques langues, comme la Grecque, ont inuenté des inflexions particuliéres pour cela. Ce qui a donné lieu aux Grammairiens de les appeller *le Mode Optatif*. Et il y en a dans noſtre langue, <...> [20, с. 108–109]. Разом із тим автори «Граматики» протиставляють оптатив й імператив, а також згадують про кон'юнктив (le mode subjonctif). Є інформація про оптатив й у «Французькій граматиці» (перше видання – 1653 р.) Клода Може (*Dieu vüeille que je parle*) [34, с. 58].

Ґрунтовно опрацьовано проблему статусу оптатива в граматичних студіях, що належать до XX – першої третини XXI ст. Французький мовознавець Ґ. Ґійом у книзі «Temps et verbe» (1929) висловлює думку, що «коли французька не має, як інші мови, оптативного способу з власною особливою флексією, вона, утім, має оптативну конструкцію, ось її приклади: *Puissiez-vous réussir ! – Dussiez-vous périr, votre devoir est là. – Plût au ciel qu'il l'eût fait. – Fasse le ciel que vous réussissiez*» [32, с. 46]. Насамкінець автор зазначає, що оптатив є певніше мовленнєвий спосіб, аніж мисленнєвий; власної дієслівної форми він не має, а передають його через форми кон'юнктива [там само, с. 46–47].

У статті «Y a-t-il un optative en français ?» (1935) Т. А. Дейлі формулює власне визначення оптатива, яке він зробив на базі словників Littré та Larousse: «Оптатив (від лат. "optare", 'вибирати', 'бажати') – спосіб дієслова, що в деяких мовах, як-от санскриті й давньогрецькій, слугує для вираження бажання та який відрізняється від кон'юнктива» [22, с. 450]. Також він на основі ілюстративного матеріалу пояснює різницю між оптативом французьким (le subjonctif-optatif), давньогрецьким і латинським.

Наступним вагомим кроком у вивченні оптатива стала праця К. де Бура «Syntaxe du français moderne» (1947), де науковець, вивчаючи, зокрема, способи вираження волітивного значення через незалежні речення, доводить, що французький кон'юнктив за різного синтаксичного оточення становить два способи, кожен із яких має власну первинну функцію, тож було б неправильно їх ототожнювати [23, с. 260].

Іншу закономірність знаходить Кл. Бланш-Бенвеніст у статті «Le français au XXI^{e} siècle» (2000). На її думку, якщо заміна кон'юнктива індикативом у підрядних реченнях можлива, то в незалежних реченнях така можливість відкинена: кон'юнктив бажання залишається в мові, не зникає та нічим не замінний [21].

Про оптатив пишуть і сучасні граматики французької мови. Так, у граматиці М. Ґревісса серед афективних (propositions affectives) вирізнено оптативні й імперативні речення [31, с. 134–145]. Граматика Лярусс указує на два типи речень з особливими граматичними показниками оптатива: речення з допоміжним дієсловом «pouvoir» і речення, уведені за допомогою складної частки «pourvu que» [33, с. 366].

По-новому підходить до вивчення оптатива О. Корді у монографії «Оптатив й імператив у французькій мові» (2009). Мовознавиця наводить детальний граматичний опис імператива й оптатива, дає класифікацію бажальних конструкцій, вивчає семантико-прагматичні аспекти оптативних й імперативних висловлень тощо. Вона, опріч усього іншого, наголошує, що «підхід із позицій функціональної граматики та відмова від суто морфологічного трактування низки граматичних категорій дає змогу виокремити у французькій мові спосіб оптатива, а використання рольової семантики подає можливість описати значення форм парадигми оптатива в термінах семантичних ролей» [8, с. 7].

Вивчали оптатив далі й в Україні. У «Граматиці руської мови» (третє видання – 1914 р.) С. Смаль-Стоцького й Т. Ґартнера речення типу *Читай! Тихо!* схарактеризовано як «приказ», а *Най жиє наш цісар! Най вам Бог прощає!* як

«бажанє» [14, с. 105]. У «Граматиці української мови» (1919) В. Сімовича зазначено, що «наказовий спосіб звуть іще й волевим або бажальним, бо ж у тих формах [*Читай! Хвали! Їдж!* і т. ін.] не все чується наказ, а часто чиєсь бажання, воля чиясь, щоб щось було зроблене» [13, с. 251]. У «Практично-теоретичному курсі української мови» (1926) П. Горецького й Ів. Шалі запропоновано термін «вольовий спосіб» для позначення «форм дієслова, що показують нашу волю, наше бажання або наказ чи загад, щоб виявилась дія» [6, с. 51–52], у якому поєднано імперативне й оптативне значення. Термін «вольовий спосіб» фігурує і в праці М. Наконечного «Українська мова» (1928) [9, с. 72], однак, потрібно сказати, він стосується суто до імператива (*ходи!*) з його описовими формами на кшталт *нехай він ходить*.

Новочасна українська граматична школа теж зосереджує увагу на оптативі. Бажальний спосіб виокремлено врівні з умовним ще в «Словникові лінґвістичних термінів» (1985) Д. Ганича й І. Олійника [5, с. 284]. У «Морфології української мови» (1993) визначено, що семантика бажального способу «базується на волевиявленні мовця, спрямованому до самого себе або до третіх осіб» [3, с. 232]. Дещо конкретизовано статус оптатива в «Теоретичній морфології української мови» (2004) І. Вихованця, де, зокрема, наголошено, що «систему морфологічних засобів експлікації бажального способу зумовлює його семантична специфіка, що виявляється у вираженні бажаних для мовця дій чи станів» [4, с. 262]. Оптативові в українських пареміях присвячена стаття О. Приймачок (2012) [10]. Опис спонукально-оптативних часток у ролі репрезентантів волітивних субкатегорійних суб’єктивно-модальних значень подано в монографії М. Степаненка та С. Педченко (2019) [16].

У нашому дослідженні ми тримаємося погляду, згідно з яким підставою для викоремлення певного способу дії є не лише наявність специфічної дієслівної флексії (говорячи, наприклад, у контексті давньогрецької та санскритської мов), але й сукупність певних синтаксичних характеристик, серед яких наявність постійних компонентів, що в сукупності граматично обумовлюють окреме модальне значення чи його зміну.

1.1.2. Класифікації оптативних конструкцій французької та української мов

Як уже йшлося, у французькій граматичній традиції існує думка, що кон'юнктив у незалежних реченнях виконує первинну функцію передавання волітивного значення, причому потрібно мати на увазі, що цей процес відбувається через посередництво різних морфем, семантика яких неодмінно має бути врахована. Варто також наголосити, що загалом про оптатив (фактично – le subjonctif-optatif) у французькій мові говорять у контексті його реалізації безпосередньо в реченні. Відповідно оптативним ми називаємо речення, у якому семантико-граматичне ядро становить оптативна конструкція з дієсловом у формі бажального способу.

На основі цих положень О. Корді виводить структурно-семантичну класифікацію з п'ятьма моделями незалежних речень, які виражають бажання та в яких використано кон'юнктив.

1. **Оптативні речення 1 типу (ОПТ 1).** Незалежні речення з формою презенса кон'юнктива, уведені за допомогою частки «que», яку авторка розглядає як формант оптативної дієслівної форми:
   – Moins on le voit, en ce moment, mieux ça vaut. *Qu'il reste le bon père bousculé par les siens !* (H. Bazin) [8, с. 44–45].

   Як зазначає О. Корді, ця конструкція з усіх п'ятьох найпоширеніша. До того ж її семантична характеристика полягає в тому, що вона полісемантична й може передавати й імперативне, й оптативне значення. Навіть більше, імперативна інтерпретація цієї конструкції, як видається, первинна, оптативне ж прочитання виникає тоді, коли можливість імперативної інтерпретації відкинена [там само, с. 45–46].

2. **Оптативні речення 2 типу (ОПТ 2).** Незалежні речення з формою презенса кон'юнктива без частки «que». Здебільшого це усталені фразеологічні сполучення, що збереглися від давнішого стану мови, коли

вони були вкраплені до мовлення через приказки, молитовні звертаннями до Бога чи політичні заклики:

– <…> je serais vraiment navré, si on me volait ces pièces rarissimes. Leurs nouveaux possesseurs seraient capables de les fondre pour requeillir l'or, *Dieu me pardonne !* (R. Gary) [8, с. 46–47].

Потрібно визнати, що такий спосіб оформлення бажання був цілком звичний у давньофранцузький мові: *Deus li otreit sainte beneïçon ! – Que Dieu lui octroie sa sainte bénédiction !*; *Ne placet Deu ne ses sainz ne ses angeles ! – À Dieu ne plaise, ni à ses saints ni à ses anges !* і под. [19, с. 207]. Також у давньофранцузькій нерідко використовували форму імперфекта й плюсквамперфекта кон'юнктива для виразу шкодування про минуле, бажання, що не може здійснитися: *Car la tenisse en France et Bertrans si i fusset, / A pis ed a martels sereit aconseüde. – Car si je la tenais en France (puissé-je la tenir) et / que Bertrand y fût, à coups de pics et de marteaux / elle serait attaquée !* [там само, с. 209].

3. Оптативні речення 3 типу (ОПТ 3). Незалежні речення з формою презенса кон'юнктива дієслова «pouvoir» і з інфінітивом головного дієслова. Для цих речень характерне те, що частка «que» в них відсутня й наявна інверсія підмета:

– Tiens ! fit-il. <…> Vous voulez faire de la générosité avec ces gueux-là ! Soit ! *Puissions-nous ne pas en repentir* ! (J. Verne) [8, с. 47–48].

Властивість дієслова «pouvoir» виражати бажання, побажання зазначена ще в словникові Littré [26, с. 1261], а також Le Petit Robert з позначкою «subj. optatif» [27, с. 1504]. Маркує як літературне таке вживання цього дієслова словник Grand Larousse: *Puisses-tu réussir ! Puissé-je n'avoir pas à le regretter ! Puissent les événements vous donner raison !* [29, с. 4450].

4. Оптативні речення 4 типу (ОПТ 4). Незалежні речення з формою презенса/перфекта кон'юнктива, уведені за допомогою частки «pourvu que» 'лише б' 'тільки б':

– *Pourvu que mon adverasaire n'aille pas me faire de mal !* (E. Grangé) [8, с. 48].

Французькі лексикографічні джерела, щоправда, як перше значення цього сполучного виразу подають саме необхідну й достатню умову та наводять до нього синонім *à (la seule) condition que* [26, с. 1256; 27, с. 1502; 29, с. 4443; 33, с. 635]. Направду, такого значення він набуває в підрядному реченні, тоді як у незалежному він має суто оптативну спрямованість.

5. Оптативні речення 5 типу (ОПТ 5). Незалежні речення з прислівником «vivement» і формою презенса кон'юнктива з часткою «que»:

– *Vivement qu'on redescende et que je revienne prendre un bon café* (J. Peyré).

Цю конструкцію авторка характеризує як новоутворення в мові [8, с. 49–50]. На користь цього факту свідчить хоч би відсутність в окремій статті словника Littré оптативного значення слова «vivement», натомість новіші джерела його фіксують із позначкою «loc. fam.» [27, с. 2105; 30, с. 6415], відтак без неї [33, с. 863], а поза тим, уточнюють, що слово «vivement» і відповідний сполучний вираз «vivement que» підсилюють бажання й акцентують на тому, що на його здійснення очікують нетерпляче: *Vivement ce soir, qu'on se couche !*

Описану класифікацію ми дозволимо собі доповнити конструкцією *plût à Dieu que*, згадану, між іншим, у граматиці «Le bon usage» М. Ґревісса (вона ж поєднує ознаки конструкцій першого та другого типів [24]): *Plût à Dieu qu'il en fût ainsi !* [31, с. 453]. Однак, щоб уникнути плутанини, ми наперед зараховуватимемо її до другого типу оптативних конструкцій.

Варта уваги семантико-прагматична класифікація М. Ţenchea. Дослідниця пише, що оптативні речення здійснюють головно акт «бажати», а також «соціальні акти» (вітальні листівки, формули ввічливости) й «акти оцінки» («хвалити» або «проклинати», похідні від акту «бажати»). До того ж вона виокремлює фіктивний оптатив на позначення спростованої умови. У діалогах вони можуть використовуватися для ініціювання взаємодії, як реакція або ж як ініціатива-реакція [35, с. 27].

Дещо інший спосіб поділу оптативних конструкцій за семантичним принципом запропонувала О. Приймачок [10]. На основі відібраного з українського паремійного фонду фактичного матеріалу вона доходить висновку про існування в ньому таких семантичних різновидів оптатива: 1) власне бажання; 2) бажання на межі зі спонуканням; 3) бажання з додатковими семантичними нашаруваннями; 4) побажання; 5) прокльони.

Розгалужену класифікацію оптативних речень української мови пропонує Л. Умрихіна. Науковиця виокремлює два типи оптативних висловлень, розмежовані на базі об'єктивної модальности (перший рівень диференціації): ірреально-потенційні (I) і власне ірреальні (II). Кожен із цих типів передбачає диференціацію на одиниці нижчого (другого) рівня – семантичні види: 1) власне бажальність, 2) бажальність із зумовленою винятковістю, 3) бажальність позитивно оціненого – з-поміж значень I типу, і 1) бажальність-жалкування, 2) бажальність-докір як стимул – серед значень II типу. У межах семантичних видів, зі свого боку, виявлено окремі бажальні значення, що сприяє виокремленню семантичних різновидів семантики оптатива (третій рівень диференціації) [18, с. 7].

Названі семантико-прагматичні класифікації, на нашу думку, стосуються бездоганно як до французької, так і до української мов.

1.2. Формально-граматичний аспект вивчення оптатива в українській і французькій мовах

У цьому дослідженні ми розглядаємо оптатив у трьох аспектах: формально-граматичному (тобто такому, що спирається на вивчення грамем оптатива в межах категорії способу дії), семантико-прагматичному (пов'язаному з розкриттям семантичного навантаження та закономірностей уживання тих чи тих конструкцій оптатива, закріплених суспільною мовною практикою) і модальному (який тісно взаємодіє із семантико-прагматичним й експлікує модальний потенціал оптативних речень і формантів оптатива). Названі аспекти

реалізуються в контексті перекладознавчої методології, що дає підставу виокремити ще один аспект – перекладознавчий (праксеологічний).

Як знано, українська мова, як і французька, не має специфічних оптативних флексій, однак вона має щонайменше партикули та партикулятиви, які дають змогу утворювати аналітичні оптативні конструкції в різних дієслівних часових формах. Якщо вважати, що для виокремлення певного способу дії достатня наявність формотворчої частки (як, скажімо, для умовного – частки «би», для наказового в 1-й ос. одн., 3-й ос. одн. та мн. – «хай» і под.), то можна так само припустити, що для утворення бажального способу українська мова має специфічну модальну частку. Однак специфіку питання становить те, що на роль такої частки претендує ціла низка морфем, які за певного синтаксичного оточення набувають модального значення бажальности. Тож доцільно визнати, що кожна з цих часток може бути повноправним формантом оптатива дієслова за певного синтаксичного оточення.

Отже, в українській мові оптативний модус представлено модальними маркерами «хай», «нехай», «б (би)», «аби», «щоб», «хоч би», «коли б», «якби», «бодай» із дієсловами-предикатами, а також модальними модифікаторами – «чи», «не», «тільки», «лише» («лишень», «лиш»), «же (ж)», «мені», «собі» тощо [16, с. 114]. Саме модальні маркери беруть безпосередню участь в утворенні форми бажального способу дієслова з інваріантною ознакою бажальности. Продовжуючи традицію, започатковану від І. Ужевича, ми пропонуємо виокремити в межах цієї роботи форми варіанти темпоральної парадигми, що надається до української мови, а також порівняти їх із відповідними парадигмами, які для французької мови визначила О. Корді (цілком подані в «Додаткові 1»).

Процес утворення бажального способу в українській мові можна загально зобразити через формулу «оптативна морфема + вербатив». З огляду на характер деяких морфем і контекст вербатив виражають:

а) через колишній активний дієприкметник (для частки «би» та похідних від неї «аби», «щоб», «хоч би», «коли б», «якби», «коби», а також «бодай (би)» і

хай/нехай/най у сполученні з часткою «би»). У такому разі бажальний спосіб охоплює три часові форми: презенс: *аби (я) зробив*, *аби ми зробили*; перфект: *бодай би-с (ти) зробила*, *бодай би-сте (ви) зробили*; плюсквамперфект: *коли б (він) був зробив, коли б (вони) були зробили*;

б) через інфінітив: *аби зробити*;

в) через особову форму дієслова в презенсі індикатива (для часток «хай», «нехай», «най»), причому утворюються форми: презенса оптатива: *хай (він, вона) знає* чи футурума оптатива: *нехай (вони) знатимуть*. Теоретично можлива й форма передмайбутнього часу для цього варіанта оптатива: *най буде знав*. Утім, прикладів такого вживання нам знайти не вдалося.

Темпоральні парадигми, які виводить О. Корді для оптатива у французькій мові, спираються на її структурно-семантичну класифікацію типів оптативних конструкцій [8, с. 52–56]. З уваги на зібраний матеріал, доповнимо їх іще декількома парадигмами для окремих типів (позначені зірочкою): а) ОПТ 1 – презенс: *que je sois heureux, que nous soyons heureux*; ОПТ 2 – презенс: *heureuse sois-tu, heureuses soyez-vous*; імперфект*: *plût à Dieu qu'il fût heureux, plût à Dieu qu'ils fussent heureux*; ОПТ 3 – презенс: *puissé-je réussir, puissions-nous réussir*; перфект*: *puisses-tu avoir réussi, puissiez-vous avoir réussi*; ОПТ 4 – презенс: *pourvu qu'elle arrive à temps, pourvu qu'elles arrivent à temps*; перфект*: *pourvu que je sois arrivé à l'heure, pourvu que nous soyons arrivés à l'heure*; ОПТ 5 – презенс: *vivement que tu finisses ton travail, vivement que vous finissiez votre travail*.

На основі поданих зразків дієвідмінювання можна зробити висновок, що французький оптатив будують за формулою «оптативна морфема + вербатив» (для ОПТ 1, 4, 5) чи «вербатив + вербатив» (для ОПТ 3). Конструкції типу ОПТ 2 становлять особливий клас фразем, які не підлягають чіткому описові, тож потребують детальнішого пояснення (див. розділ ІІ).

РОЗДІЛ ІІ

ПЕРЕКЛАД ФРАНЦУЗЬКИХ ОПТАТИВНИХ РЕЧЕНЬ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

2.1. Особливості перекладу основних синтаксичних типів оптативних конструкцій французької мови українською

Досі йшлося про теоретичні засади вивчення оптатива в українській і французькій граматиках. Однак становить значний інтерес використання нагромаджених теоретичних знань й емпіричного матеріалу на практиці, що може здійснюватися в різних векторах – лінґводидактиці, уніфікації лінґвістичної термінології, удосконаленні системи поглядів на граматичні категорії, літературній герменевтиці, порівняльно-історичному мовознавстві. Особливе місце в цьому ряді посідає перекладознавчий вектор, без дослідження якого годі вповні уявити собі функціонування оптатива в мовленні, його синтагматичні характеристики. Актуальність такого дослідження визначається ще й тим, що проблема прийомів перекладу часток (серед них і формотворчих) різних мов в українському перекладознавстві до цього часу опрацьована недостатньо [2, с. 37].

У цій праці закономірності та принципи перекладу оптативних конструкцій французької мови українською вивчено на основі поділу перекладових відповідностей на еквіваленти (установлені з огляду на тотожність позначуваного), варіантні й контекстуальні відповідності та перекладацькі трансформації [11, с. 11–12].

Перекладацькі трансформації в сучасній лінґвістичній літературі визначають як прийоми, що сприяють досягненню еквівалентности перекладу та передбачають процедуру перетворення з метою переходу від одиниць оригінального тексту до одиниць перекладу [12, с. 545]. Л. Бархударов до них зараховує переставлення, заміни, додавання й вилучення [1, с. 190].

Окреслену типологію покладено в основу робочої таблиці, яку ми використовуватимемо для обліку тих чи тих способів перекладу оптативних речень французької мови українською. Поза тим, ця таблиця спирається на формально-граматичний принцип тлумачення оптатива в українській мові. Логіку викладу другого розділу роботи зумовлює структурно-семантична класифікація О. Корді. За ілюстративний матеріал правлять оптативні речення, відібрані з творів франкомовної літератури, написаних у період XV – XXI ст. (див. «Додаток 2»).

Варто також одразу зазначити, що під прямим ми розуміємо такий переклад, який ураховує всі семантичні компоненти, еквівалентні компонентам першотвору [36, с. 11]. За принциповий критерій у межах поданого дослідження взято, до того ж, формальну належність дієслова, що становить смисловий центр еквівалентної конструкції (чи принаймні має до нього стосунок), до конкретного граматичного способу, тобто бажального – оптатива. Значення поняття «заміна» як різновиду перекладацьких трансформацій ми дещо модифікуємо з уваги до специфіки методів, використовуваних у роботі. Відомо, що заміни бувають граматичні й лексичні. Поряд із цим ми вводимо критерій складности трансформації (незначні або ж цілісні перетворення). До суттєвих граматичних замін зараховано перебудови дієслова конструкції першотвору з оптатива в інший граматичний спосіб, решту перетворень (як-от передавання іменника через займенник) до уваги не взято (окрім випадків, коли вони відіграють важливу роль в інтерпретації семантики речення – їх записано до рядків «інше» та «цілісна»). Трапляються приклади, коли конструкція в перекладі, з одного боку, інтерпретована послідовно, через форму бажального способу, а з іншого, містить певні ознаки заміни, що дає підставу зарахувати речення водночас і до прямого перекладу, і до трансформації задля збереження об’єктивности дослідження.

2.1.1. Переклад оптативних речень типу ОПТ 1

Загалом зразків оптативних речень, до яких застосовано прямий переклад, знайдено 104. З цієї кількости 86 становлять конструкції, перекладені через оптатив, до основи якого входить презенс чи футурум індикатива з частками «хай», «нехай», «най», а 18 – через колишній активний дієприкметник із різноманітними частками (що найчастіше трапляються в парі з морфемою «би»). Варто навести декілька показових прикладів:

– Tout est payé, dit l'hôte, et largement. Allez donc, et ***que Dieu vous conduise !*** (A. Dumas) – За все заплачено, – сказав корчмар, – і заплачено щедро. Рушайте в дорогу, і ***хай боронить вас Бог*** (пер. Р. Терещенка).
– ***Que la volonté de Dieu règne*** sur la terre et dans les cieux ! (A. France) – ***Хай воля Господня панує*** над землею і небом (пер. В. Підмогильного).
– ***Que surtout elle ne vous revoie pas*** (Stendhal). – ***Аби тільки вона вас не побачила знову*** (пер. Є. Старинкевич).

У кожному разі такий переклад може поєднуватися з певним перетворенням (так, у першому прикладі переставлено місцями підмет «Бог» і присудок «хай боронить»), що суттєво не впливає на значення бажальности, закодоване в конструкції. Оптативна побудова третього речення в перекладі ускладнена модальним модифікатором «тільки», що не суперечить стилістичним нормам української мови.

Натомість відсутні випадки з використанням інфінітива як основи оптативної форми дієслова. Подекуди знаходимо зразки застосування певної перекладацької трансформації, що зумовлє деяку модифікацію змісту висловлюваного. Ось приклади заміни, які серед трансформацій назагал трапляються найчастіше:

– ***Que le diable sauve*** son Épervialité ! (Ch. De Coster) – ***Ну, тепер сам диявол не врятує*** його шуліковельможність (пер. С. Сакидона).

Оптатив першотвору «Que le diable sauve…» замінено антонімічною конструкцією з майбутнім часом дійсного способу дієслова «Ну, тепер сам диявол не врятує…». Упадає в око введення до перекладу частки «ну».

– Dis à celle qui t'envoie que je vais me marier, et ***qu'elle aille au diable !*** (V. Hugo) – Перекажи ж тій, що послала тебе, що я женюся і ***щоб вона йшла під три чорти!*** (пер. за ред. З. Йоффе)

Якщо в оригіналі наявність коми зумовлює прочитання форми дієслова «qu'elle aille» через кон'юнктив й оптатив, то в перекладі збережено саме кон'юнктивне значення, бо підрядні частини «що я женюся» і «щоб вона йшла під три чорти» рівноцінні й обидві стосуються до слова «перекажи» головного речення.

Проте знаходимо приклади застосування інших типів трансформацій. У наступному зразку складений іменний присудок головного речення зазнає переставлення допоміжного дієслова «бути» у формі бажального способу й означення «благословенний»:

– ***Que béni soit le jour*** où je suis venu au monde ! (R. Rolland) – ***Хай буде благословенний день*** приходу мого на світ цей! (пер. С. Сакидона)

Доцільно звернути увагу на використання перекладового прийому вилучення (усього знайдено 5 випадків):

– ***Qu'ils cherchent***, ***qu'ils cherchent encore***, ***qu'ils reculent*** sans cesse les limites de leur bonheur, ces alchimistes de l'horticulture ! ***Qu'ils proposent*** des prix de soixante et de cent mille florins pour qui résoudra leurs ambitieux problèmes ! (Ch. Baudelaire) – ***Хай собі шукають*** і ***шукають***, ***нехай*** повсякчас ***відсувають*** межі свого щастя, всі оці алхіміки садівництва! ***нехай пропонують*** винагороду в шістдесят, ба навіть в сто тисяч флоринів для тих, хто може здійснити їхні честолюбні задуми (пер. Р. Осадчука).

У прикладі навмисне пропущено морфему «que» і прислівник «encore», натомість уведено сполучник сурядности «і», який, однак, виявляється задовільним відповідником зі значенням повторюваности.

Узагальнено це можна показати в поданій нижче таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

	Переклад оптатива		ОПТ 1
прямий переклад	Оптатив (основа: колишній активний дієприкметник)		18
	Оптатив (основа: інфінітив)		–
	Оптатив (основа: презенс/футурум індикатива)		86
трансформації	Переставлення		2
	Заміна	Оптатив або цілісна	32
		Імператив	7
		Індикатив	5
		Кондиціонал	–
		Кон’юнктив	2
		Інше	8
	Додавання		6
	Вилучення		5

2.1.2. Переклад оптативних речень типу ОПТ 3

Прикладів оптативних речень типу ОПТ 3, мусимо сказати, знайдено значно менше, ніж типів ОПТ 1, ОПТ 2 й ОПТ 4. Утім, відшуканий матеріал дає підстави виснувати, що й тут українська перекладова традиція вирізняється різноманіттям підходів до художньої інтерпретації бажальних конструкцій. Виразно засвідчується перевага використання прямого перекладу проти трансформацій.

– Il est tranquille dit-il, en effet sa vertu méritait cette récompense ; ***Dieu puisse-t-il me l’accorder***, le cas échéant ! (Stendhal) – Душа його спокійна, – сказав він, – і справді, його доброчесність заслуговувала на таку нагороду; ***якби й мені дарував її Господь***, коле проб’є мій час! (пер. Є. Старинкевич)

– ***Puisse donc le Seigneur bénir ton dessein***, Paphnuce, comme il a béni mes laitues ! (A. France) – (Орфографію збережено – *Авт.*) ***Хай-же Господь благословить твій намір***, як він благословив мою салату (пер. В. Підмогильного).

В обох прикладах зафіксовано переклад оптативних речень за допомогою форми оптатива з основою на колишній дієприкметник («якби й мені дарував її Господь») чи футурум індикатива («Хай-же Господь благословить твій намір»). У кількісному відношенні використання їх виявилося рівноцінне (4 випадки на кожний варіант), хоча партикулятив «якби» функціонує у сфері власне бажання, тоді як морфема «хай», очевидно, має стосунок до конкретного виразу побажання.

Іноді перекладачі звертаються до прийому заміни:

– ***Puisse Dieu vous conduire !*** (V. Hugo) – ***Бог тебе провадь!*** (пер. І. Франка)

У наведеному прикладі оптативне речення «Puisse Dieu vous conduire !» замінено конструкцією з дієсловом у формі імператива «Бог тебе провадь», що, проте, зберігає значення побажання.

Кількість знайдених зразків кожного варіанта/прийому вказана в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

	Переклад оптатива		ОПТ З
прямий переклад	Оптатив (основа: колишній активний дієприкметник)		4
	Оптатив (основа: інфінітив)		1
	Оптатив (основа: презенс/футурум індикатива)		4
трансформації	Переставлення		–
	Заміна	Оптатив або цілісна	1
		Імператив	3
		Індикатив	–
		Кондиціонал	–
		Кон’юнктив	–
		Інше	–

	Додавання	–
	Вилучення	–

2.1.3. Переклад оптативних речень типу ОПТ 4

До речень типу ОПТ 4 найбільше застосовують саме прямий переклад, а властиво послуговуються оптативом з основою минулого часу дійсного способу. Морфема, якої вжито найчастіше, – «аби», рідше трапляється «тільки б» (а також складні морфеми «аби лиш», «аби тільки», «тільки щоб»):

– ***Pourvu qu'elle vive***, elle, je me moque du reste !... (R. Rolland) – ***Аби тільки вона жила***, а на решту мені начхать! (пер. С. Сакидона)
– Oh ! mon Dieu ! s'écria Ketty, vous me rappelez ma peur ; ***pourvu qu'il ne m'ait pas reconnue !*** (A. Dumas) – О Боже! – вигукнула Кетті. – Не нагадуйте мені про нього. Я так боюсь його; ***тільки б він не впізнав мене!*** (пер. Р. Терещенка)

Уже йшлося про те, що французькі конструкції зі сполучним виразом «pourvu que» набувають у підрядних (чи залежних за змістом) реченнях значення необхідної умови для реалізації певної дії. Крім того, вони мають і відтінок бажання з певним побоюванням [8, с. 49]. Приклади перекладів таких речень теж наявні в нашій картотеці:

– Oh ! n'importe quoi, dit Colin. ***Pourvu qu'ils me donnent de l'argent***. Les fleurs coûtent très cher (B. Vian). – Ху, байдуже якої, ***аби тільки гроші платили***, – відповів Колен. – Квіти коштують дуже дорого (пер. П. Таращука).

Тобто переклад залежних і незалежних конструкцій типу ОПТ 4 залишається радше ідентичний, адже оптатив у підрядних реченнях української мови також тяжіє до вираження відтінку страху. У наведеному прикладі здійснено ще й граматичну заміну – злиття двох речень (у першотворі вони зв'язані за змістом) в одне складнопідрядне, що, на нашу думку, продиктовано нормами українського синтаксису.

У картотеці до того ще наявні приклади із використанням прийому заміни, зокрема й цілісної:

– Je, dit Picrochole, le prendrai à merci. – Voire, dirent-ils, ***pourvu qu'il se fasse baptiser***... (F. Rabelais) – Я (сказав Пикрохол) помилую його. – ***Але не раніше*** (сказали вони), ***як його у хрест уведуть*** (пер. А. Перепаді).

Що ж стосується до решти трансформацій, то серед них частіше трапляються лише незначні лексичні модифікації, притому форму бажального способу дієслова збережено:

– ***Pourvu que le prêtre ait sa basilique et son autel***, il n'a rien à dire (V. Hugo). – ***Аби панотець мав основну форму церкви й алтар*** – решта його не обходить (пер. за ред. З. Йоффе).

У таблиці 2.3 наведено кількість знайдених випадків уживання всіх перекладацьких прийомів, охоплених у роботі:

Таблиця 2.3

	Переклад оптатива		ОПТ 4
прямий переклад	Оптатив (основа: колишній активний дієприкметник)		51
	Оптатив (основа: інфінітив)		2
	Оптатив (основа: презенс/футурум індикатива)		1
трансформації	Переставлення		–
	Заміна	Оптатив або цілісна	10
		Імператив	1
		Індикатив	6
		Кондиціонал	2
		Кон'юнктив	–
		Інше	5
	Додавання		7
	Вилучення		6

2.1.4. Переклад оптативних речень типу ОПТ 5

До цього типу речень знайдено лише один приклад. Це можна пояснити тим, що, по-перше, оптативна конструкція з елементом «vivement que» у

французькій мові відносно нова, і, по-друге, що вона належить до сфери розмовного мовлення (хоч і сам оптатив найчастіше знаходимо в уривках із прямої мови). А що вона передає враження «жвавости життя», «пришвидшення руху» і «сильного нетерпіння» [25, с. 61], то «скоріше б» виявляється цілком задовільним її відповідником:

– ***Vivement qu'on se bagarre***, soupira-t-il, bien qu'au fond je n'aime pas beaucoup ça. Il faut vraiment que j'aime mon Irlande pour me livrer à une activité pareille. Oui, ***vivement qu'on se bagarre*** (R. Queneau). – ***Скоріше б усе почалося***, – зітхнув він, – хоча я цю справу не дуже люблю. Зате я дуже люблю свою Ірландію. ***Скоріше б усе почалося*** (пер. Я. Тарасюк).

2.2. Переклад французьких конструкцій типу ОПТ 2 і непрототипових оптативних конструкцій українською мовою в контексті процесу фразеологізації

Від решти оптативних речень відрізняються конструкції типу ОПТ 2 передовсім тим, що мають виразно архаїчну структуру, успадковану з давнішого стану французької мови. Відповідно й підхід до них із позицій перекладознавства дещо інший, бо ці висловлення, як уже йшлося, суть усталені фразеологічні сполучення, вкраплені до мовлення через приказки, молитовні звертаннями до Бога чи політичні заклики. Найчастіше їх інтерпретовано через варіант оптатива з основою презенса та футурума індикатива (усього 60 випадків, див. таблицю 2.4), однак той факт, що мало не кожне оптативне речення зазнає трансформацій (цілісної заміни, дещо менше – зміни способу дії) фактично з огляду на відмінність граматичної структури французької та української мов, свідчить про наявність сталих (чи відносно сталих) відповідників у перекладовій мові, що ними фахівцеві випадає послуговуватися.

Таблиця 2.4

	Переклад оптатива	ОПТ 2
прямий переклад	Оптатив (основа: колишній активний дієприкметник)	3
	Оптатив (основа: інфінітив)	3

	Оптатив (основа: презенс/футурум індикатива)		60
трансформації	Переставлення		–
	Заміна	Оптатив або цілісна	58
		Імператив	39
		Індикатив	8
		Кондиціонал	1
		Кон’юнктив	–
		Інше	1
	Додавання		3
	Вилучення		2

Згідно з ідеєю міжмовних відповідників за Я. Рецкером, традиція мовних контактів використовувала низку цілісних перетворень частотних лексичних одиниць і закріпила їхні результати як словникові відповідності – постійні та варіантні. Особливо ж багато таких відповідностей серед словосполучень живого розмовного мовлення, специфіка яких найчастіше потребує цілісного перетворення, зокрема в процесі перекладу фразеологічних одиниць [11, с. 60–61]. Отже, такі одиниці допускають водночас пошук конкретних еквівалентів і застосування певної трансформації.

Як зазначає О. Приймачок, паремії, що тісно пов’язані з фразеологізмами, на зразок побажань і прокльонів становлять окремий мовленнєвий жанр, причому мовці не лише відтворюють, а й легко конструюють нові вислови, актуальні для конкретного випадку [10].

У таблиці 2.5 зібрано наявні в нашій картотеці варіанти перекладів оптативних конструкцій типу ОПТ 2. Для зручности вони згруповані відповідно до семантико-прагматичної класифікації О. Приймачок. Відсутні тут приклади оптативних висловлень зі значенням «бажання на межі зі спонуканням». Це можна пояснити тим, що речення типу ОПТ 2, як видається, не спеціалізовані на вираженні конкретного спонукання, тобто значення спонукального способу, тоді як таке тлумачення цілком можливе щодо типу ОПТ 1.

Таблиця 2.5

Оптативна конструкція	**Переклад українською**
Власне бажання	
Dieu me pardonne	Хай пробачить мені Бог; Хай мені Бог простить; прости Господи!; їй же богу
À Dieu ne plaise	Боронь Боже; хай Господь Бог милує; хай Бог милує
Plaise à Dieu (au Ciel) (que …)	Дай Боже (щоб …) (4)
Soit	Хай буде так
Бажання з додатковими семантичними нашаруваннями	
Qu'à cela ne tienne	То пусте
Plût à Dieu (au Ciel) (que …)	1. Дав би Бог; дай Боже; 2. Коли б же; аби ж то; 3. Тільки на жаль; 4. А все ж лучче, щоб …
Soit dit en passant	Скажемо (зазначимо) мимохідь (2)
Побажання-благословення	
Dieu soit loué, loué soit Dieu	1. Дяка Богові (2); хвала Богові (1); слава Богові (3); слава тобі, Господи (1); хвалити Господа Бога (1); 2. Благословен Бог; хай благословен буде Бог; 3. Дякувати Богові
Dieu … garde … / de …	1. Боронь Боже (5); хай Бог (Господь) береже (2); хай Бог боронить; *(m'en)* крий Боже; хай Бог вас милує; 2. Помагай вам Бог

Dieu soit avec (vous/toi)	1. Господь з вами; хай Бог вас милує; хай Бог буде з тобою (2); 2. Добривечір (формула привітання)
Dieu (vous/me) soit en aide !	Боже нам поможи; Боже поможи мені
Béni soit Dieu Dieu soit béni	1. Слава Богу; слава тобі, Господи; будь благословен Господь (2); хай буде благословен Господь; 2. Боже свідче; 3. Хай Бог (її) благословить
Dieu veuille que …	Дай Боже, щоб … (2); дав би Бог, щоб…
Vive …	1. Хай живе … (14); нехай живе (4); слава (кому) (2); 2. Здоров, …
Прокльони	
Maudit soit (soient) …	1. Будь (же) проклята (2); хай будуть прокляті (2); 2. Прокляті …
Dieu (le) confonde	Хай йому грець
Le ciel écrase …	Небо хай скарає …

Можна помітити, що деякі оптативні речення допускають наявність контекстуально зумовлених відповідників, хоч загалом мають цілком сталі еквіваленти.

На окрему увагу заслуговують непрототипові засоби вияву бажання. Крім згаданих оптативних конструкцій, для вираження бажання у французькій мові використовують лексичні засоби. До них О. Корді зараховує речення з перформативними та модальними дієсловами «souhaiter», «désirer», «vouloir», «aimer» (напр., *Je vous souhaite le bonsoir*); псевдоумовні речення з модальним дієсловом «pouvoir»; неповні речення для вираження побажання; еліптичні

бездієслівні речення, уведені через прислівник «vivement» (напр., *Vivement le soleil !*) [8, с. 196–201]. Наведемо приклад псевдоумовного речення з дієсловом «pouvoir»: Ah ! dit Lamme, ***si je pouvais*** tenir ce duc de sang et lui faire manger, jusqu'à ce que la peau lui crevât, tous et toutes cordes, potences, bancs, chevalets, poids et brodequins <...> (Ch. De Coster). – Ах, ***якби ж мені була змога*** схопити цього кривавого герцоґа, я примусив би його жерти все оці мотузки, шибениці, плахи, кобили, тягарі, чоботи доти, доки б не луснув! <...> (пер. С. Сакидона). Як бачимо, імперфект модального дієслова «pouvoir» з інфінітивом означає потенційну, можливу й водночас бажану дію.

Також О. Корді стверджує, що формули привітання типу «bonjour» 'добридень', «bonsoir» 'добривечір', 'до побачення' за власним походженням – оптативні речення, що в основі мають побажання доброго дня, вечора тощо. Побажання «bonne nuit» 'добраніч', «bonne année» 'щасливого (нового) року', «bon voyage» 'щасливої дороги' за власним творенням – це також еліптичні оптативні речення, які в повній формі можуть бути побудовані з дієсловом «souhaiter». У нашій картотеці знайдено подібні конструкції зі словами «gloire (à)», «Noël (à)», «salut (à)» (що можна трактувати як імператив з оптативним значенням). Українська мова володіє всіма зазначеними вище непрототиповими засобами вираження бажання, зосібна й аналогічними словами-неповними реченнями на кшталт «добридень», «добривечір», «помагайбі» («помайбіг»), «простибі», «спасибі» (деякі можна знайти перекладах із картотеки, див. «Додаток 2»).

ВИСНОВКИ

Отже, у роботі досягнуто поставленої мети: досліджено особливості та принципи перекладу оптативних речень художньої франкомовної літератури українською. Установлено, що наукові погляди на оптатив у французькій та українській граматиках розвивалися в бік виокремлення його врівні з іншими способами дієслова. У праці наведено різноманітні типології оптативних висловлень, серед яких вирізняється структурно-семантична класифікація О. Корді, що передбачає наявність п’ятьох типів таких речень.

Аналіз зібраного емпіричного матеріалу дав змогу визначити принципи, яких дотримано під час перекладу оптативних речень із творів художньої літератури французькою мовою. Виявлені закономірності інтерпретації кожного типу можна узагальнено зобразити у вигляді таких формул:

1. Тип ОПТ 1: а) хай/нехай/най + S/Pronom. + $V_{praes./futur.\ ind.}$; б) би (та похідні) + S/Pronom. + $V_{praet.\ ind.}$; в) $V_{imper.}$, $V_{cond.}$, $V_{ind.}$ й інші трансформації.

2. Тип ОПТ 2: а) $V_{imper.}$ або $V_{imper.}$ + Adiect.; б) хай/нехай + $V_{praes./futur.\ ind.}$; в) цілісне перетворення конструкції; г) би (та похідні) + $V_{inf.}$.

3. Тип ОПТ 3: а) якби + S + $V_{praet.\ ind.}$; б) хай/нехай + S/Pronom. + $V_{praes./futur.\ ind.}$; в) щоб + S + $V_{inf.}$; г) $V_{imper.}$.

4. Тип ОПТ 4: а) би (та похідні) + S/Pronom. + $V_{praet.\ ind.}$; б) $V_{ind.}$ й інші трансформації.

5. Тип ОПТ 5: скоріше б + S/Pronom. + $V_{praet.\ ind.}$.

З чого видно: деякі французькі й українські бажальні конструкції виявляють не лише значеннєву, але й структурну подібність, що підкріплено фактами з граматики.

Кількість усіх випадків використання певного прийому, виведена у відповідних таблицях, дає підстави стверджувати, що фахівці активно звертаються як до прямого перекладу, так і до перекладацьких трансформацій (найчастіше – заміни). Провідну роль у виборі окремих засобів відіграють

лексичне наповнення контексту, стилістичні норми української мови, а також наявність відповідників, нагромаджених у традиції міжмовних контактів.

Окремо висвітлена проблема перекладу оптативних речень типу ОПТ 2. Помічено, що значна їхня кількість має сталі фразеологічні відповідники в українській мові, якими надалі можуть послуговуватися фахівці в процесі інтерпретації французьких бажальних висловлень.

Варто пам’ятати, що забезпечення адекватности виразу системи значень тексту вимагє від перекладача не лише врахування внутрішньомовних і позамовних факторів, але й вияву високого рівня загальної лінґвосоціокультурної компетентности. Висновки, що стосуються до принципів перекладу не розглянутих у текстовій частині конструкцій, можна екстраполювати й на решту прикладів із нашої картотеки оптативних речень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод : вопросы общей и частной теории перевода / Л. С. Бархударов. – М. : Междунар. отношения, 1975. – 240 с.
2. Бацевич Ф. Частки української мови як дискурсивні слова : монографія / Флорій Бацевич. – Львів : ПАІС, 2014. – 288 с.
3. Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія : підручник / Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
4. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : академ. граматика укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська ; [за ред. І. Вихованця]. – К. : Пульсари, 2004. – 400 с.
5. Ганич Д. І. Словник лінґвістичних термінів / І. Д. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища шк., 1985. – 360 с.
6. Горецький П. Й. Українська мова : практ.-теорет. курс / П. Горецький, Ів. Шаля. – Вид. 5-те (стер.). – К. : Книгоспілка, 1927. – 203, [4] с.
7. Зизаній Л. Грамматіка словєнска. Съвєршєнна(г) искѵства осми частїй слова, и ины(х) ну(ж)дны(х). Новѡ съста(в)лє(н)на Л. Z. / Лаврентій Зизаній ; підгот. до факсим. вид. та дослідж. пам’ятки В. В. Німчука. – К. : Наук. думка, 1980.
8. Корди Е. Е. Оптатив и императив во французском языке / Е. Е. Корди. – СПб. : Нестор-История, 2009. – 220 с.
9. Наконечний М. Ф. Українська мова : програма-конспект ; з додатком про новий правопис український / М. Ф. Наконечний. – Х. : Рух, 1928. – 240 с.
10. Приймачок О. І. Оптатив в українських пареміях : особливості семантики та структури / О. І. Приймачок // Роль мови та літератури в розвитку сучасного суспільства : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Одеса : Центр філологічних досліджень, 2012. – С. 18–22.

11. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика : очерки лингвистической теории перевода / Я. И. Рецкер ; доп. и коммент. Д. И. Ермоловича. – 3-е изд., стереотип. – М. : «Р. Валент», 2007. –244 с.
12. Селіванова О. О. Лінґвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.
13. Сімович В. І. Граматика української мови : для самонавчання та в допомогу шкіл. науці / В. І. Сімович. – 2-ге вид. з одмінами й додатками. – К. ; Ляйпціґ : Українська накладня, 1919. – 583 с.
14. Смаль-Стоцький С. Граматика руської мови / Степан Смаль-Стоцький, Федір Ґартнер. – 3-тє переробл. вид. – Відень : Накладом власним, 1914. – 202 с.
15. Смотрицький М. Грамматіки славєнскиѧ правилноє Сvнтаґма / Мелетій Смотрицький ; підгот. факсим. вид. В. В. Німчука. – К. : Наук. думка, 1979.
16. Степаненко М. І. Семантика і функціонування модальних часток у сучасній українській літературній мові : монографія / М. І. Степаненко, С. О. Педченко. – Полтава : ПП «Астрая», 2019. – 222 с.
17. Ужевич І. Граматыка словєнскаѧ, написана прє(з) Іоанна ѣжєвича словѧнина; Славнои Академїи Пари(з)скои в(ъ) Тєѡлоґїи стѵдєнта в(ъ) Парижѵ / Іван Ужевич ; підгот. до друку І. К. Білодід, Є. М. Кудрицький. – К. : Наук. думка, 1970.
18. Умрихіна Л. В. Семантика оптатива та засоби його вираження в сучасній українській мові : автореф. дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / Л. В. Умрихіна ; Харківський нац. пед. ун-т. – Харків : 2007. – 24 с.
19. Anglade J. Grammaire élémentaire de l’ancien français / Joseph Anglade. – 4e édition. – Paris : Librairie Armand Colin, 1931. – 269 p.
20. Arnauld A. Grammaire générale et raisonnée : contenant les fondements de l’art de parler... (Réprod.) / [Antoine Arnauld, Claude Lancelot]. – Paris : chez Pierre le Petit, 1660. – 147 p.
21. Blanche-Benveniste Cl. Le français au XXIe siècle. Quelques observations sur la grammaire / Cl. Blanche-Benveniste // Le français moderne, T. 68, № 1, 2000.

22. Daley T. A. Y a-t-il un optatif en français ? / T. A. Daley // The Modern Language Journal. – Vol. 19, No. 6 (Mar., 1935). – pp. 450–454.
23. De Boer C. Syntaxe du français moderne / C. De Boer. – Leiden : Universitaire Pers Leiden, 1947.
24. De Cornulier B. Sur une circonlocution optative auxiliaire [Ressource électronique] / B. de Cornulier. – Mode d'accès : https://www.normalesup.org/~bdecornulier/optatif.pdf.
25. Derrida J. H. C. pour la vie, c'est à dire... (English : H. C. for Life. That Is to Say…) / Jacques Derrida : translated by Laurent Milesi and Stephen Herbrechter. – Stanford : Stanford Universoty Press, 2006. – 173 p.
26. Diccionnaire de la langue française : en quatre volumes / par É. Littré de l'Académie française. – Tome 3^{e} : I – P. – Paris : Librairie Hachette et C^{ie}, 1874. – 1396 p.
27. Dictionnaire alphabétique & analogique de la langue française / par Paul Robert ; rédaction dirigée par A. Rey et J. Rey-Debove. – 2^{e} édition. – Paris : Société du Noubeau Littré, 1977. – 2175 p.
28. Grammaire Larousse du français contemporain / [J.-Cl. Chevalier, Cl. Blanche-Benveniste, M. Arrivé, J. Peytard]. – Paris : Larousse, 1964. – 495 p.
29. Grand Larousse de la langue française : en sept volumes / sous la direction de L. Guilbert, R. Lagane, G. Niobey. – Tome 5^{e} : O – PSI. – Paris : Librairie Larousse, 1989. – 4648 p.
30. Grand Larousse de la langue française : en sept volumes / sous la direction de L. Guilbert, R. Lagane, G. Niobey. – Tome 7^{e} : SUS – Z. – Paris : Librairie Larousse, 1989. – 6528 p.
31. Grevisse M. Le bon usage : Grevisse langue française : grammaire française / M. Grevisse, A. Goosse. – 14^{e} édition. – Bruxelles : De Boeck Université, DL 2007, cop. 2008. – 1600 p.
32. Guillaume G. Temps et verbe / G. Guillaume. – Paris : Hachette, 1968.
33. Larousse : petit dictionnaire de français. – Paris, 2004. – 1042 p.

34. Mauger Cl. Grammaire Françoiſe de Claude Mauger, avec des augmentations / Claude Mauger. – 12e édition. – Londres : imprimé par R. E. pour *R. Bentley & S. Magnes*, demeurant dans *Ruſſel-Street* au *Covent-Garden*, 1688. – 380 p.
35. Ţenchea M. Le subjonctif dans les phrases indépendantes. Syntaxe et pragmatique / M. Ţenchea. – Timişoara : Hestia, 2001. – 75 p.
36. Vänskä V. Les équivalents du subjonctif en finnois. Étude d'un corpus français du XVIIe siècle et d'un corpus de traduction en finnois du XXe siècle : pro gradu -tutkielma / Vänskä Virpi. – Jyväskylä : Jyväskylän yliopisto, 2004. – 85 p.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ТЕМПОРАЛЬНІ ПАРАДИГМИ ОПТАТИВА УКРАЇНСЬКОЇ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВ

Українська мова

а) Через колишній активний дієприкметник (для частки «би» та похідних від неї «аби», «щоб», «хоч би», «коли б», «якби», «коби», а також «бодай (би)» і хай/нехай/най у сполученні з часткою «би»). У такому разі бажальний спосіб охоплює три часові форми: презенс, перфект і плюсквамперфект, наприклад:

Таблиця 1

Презенс	
аби (я) зробив/ла/ло	аби (ми) зробили
аби (ти) зробив/ла/ло	аби (ви) зробили
аби (він, вона, воно) зробив/ла/ло	аби (вони) зробили

Таблиця 2

Перфект	
бодай би-м (я) зробив/ла/ло	бодай би-сьмо (ми) зробили
бодай би-с (ти) зробив/ла/ло	бодай би-сте (ви) зробили
–	–

Таблиця 3

Плюсквамперфект	
коли б (я) був/ла/ло зробив/ла/ло	коли б (ми) були зробили
коли б (ти) був/ла/ло зробив/ла/ло	коли б (ви) були зробили

коли б (він, вона, воно) був/ла/ло зробив/ла/ло	коли б (вони) були зробили

б) Через інфінітив: аби зробити.

в) Через особову форму дієслова в презенсі індикатива (для часток «хай», «нехай», «най»):

Таблиця 4

Презенс	
хай (я) знаю	–
–	–
хай (він, вона, воно) знає	хай (вони) знають

Таблиця 5

Футурум	
нехай (я) знатиму	–
–	–
нехай (він, вона, воно) знатиме	нехай (вони) знатимуть

Французька мова

ОПТ 1 Таблиця 6

Презенс	
que je sois heureux (heureuse)	que nous soyons heureux (heureuses)
que tu sois heureux (heureuse)	que vous soyez heureux (heureuse, heureuses)
qu’il (elle) soit heureux (heureuse)	Qu’ils (elles) soient heureux (heureuses)

ОПТ 2

Таблиця 7

Презенс	
heureux (heureuse) sois-je	heureux (heureuses) soyons-nous
heureux (heureuse) sois-tu	heureux (heureuse, heureuses) soyez-vous
heureux (heureuse) soit-il (elle)	heureux (heureuses) soient-ils (elles)

Таблиця 8

Імперфект*	
plût à Dieu que je fusse heureux (heureuse)	plût à Dieu que nous fussions heureux (heureuses)
plût à Dieu que tu fusses heureux (heureuse)	plût à Dieu que vous fussiez heureux (heureuse, heureuses)
plût à Dieu qu'il (elle) fût heureux (heureuse)	plût à Dieu qu'ils (elles) fussent heureux (heureuses)

ОПТ 3

Таблиця 9

Презенс	
puissé-je réussir	puissions-nous réussir
puisses-tu réussir	puissiez-vous réussir
puisse-t-il (elle) réussir	puissent-ils (elles) réussir

Таблиця 10

Перфект*	
puissé-je avoir réussi	puissions-nous avoir réussi
puisses-tu avoir réussi	puissiez-vous avoir réussi
puisse-t-il (elle) avoir réussi	puissent-ils (elles) avoir réussi

ОПТ 4 Таблиця 11

Презенс	
pourvu que j’arrive à temps	pourvu que nous arrivions à temps
pourvu que tu arrives à temps	pourvu que vous arriviez à temps
pourvu qu’il (elle) arrive à temps	pourvu qu’ils (elles) arrivent à temps

Таблиця 12

Перфект	
pourvu que je sois arrivé(e) à l’heure	pourvu que nous soyons arrivé(e)s à l’heure
pourvu que tu sois arrivé(e) à l’heure	pourvu que vous soyez arrivé(e)s à l’heure
pourvu qu’il (elle) soit arrivé(e) à l’heure	pourvu qu’ils (elles) soient arrivé(e)s à l’heure

ОПТ 5 Таблиця 13

Презенс	
vivement que je finisse mot travail	vivement que nous finissions notre travail
vivement que tu finisses ton travail	vivement que vous finissiez votre travail
vivement qu’il (elle) finisse son travail	vivement qu’ils (elles) finissent leur travail

Додаток 2

КАРТОТЕКА ОПТАТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ

F. Villon. Le Testament (1461)

Оригінал: Villon F. The poems of François Villon / François Villon ; translated with and introduction and notes by Galwat Kinnel. – Hanover ; London : University Press of New England, 1982. – 250 p.

Переклад: Гординський С. Поезії : вірші оригінальні і перекладені / Святослав Гординський. – Нью-Йорк : Сучасність, 1989. – 447 с.

ОПТ 2

Se, pour ma mort, le bien publique

D’aucune chose vaulsist myeulx,

A mourir comme ung homme inique

Je me jugeasse, ***ainsi m’aid Dieux !***

Grief ne faiz à jeune ne vieulx,

Soye sur pied ou soye en bière :

Les montz ne bougent de leurs lieux,

Pour un paouvre, n’avant, n’arrière (32–33).

‘Якби добро загальне смерти

Моєї вимагало – хай!

Тоді, щоб всі злочинства стерти,

Сам, Господи, мене скарай!

Бо всяк, старий чи юний, знай:

Нікому кривди я чинив,

А бідному, як не благай,

Гірські не вступляться вершини (256).’

F. Rabelais. Gargantua et Pantagruel. Livre premier (1534)

Оригінал: Rabelais F. Gargantua et Pantagruel : Tome I / François Rabelais ; texte transcrit et annoté par H. Clouzot. – Paris : Bibliothèque Larousse. – 221 p.

Переклад: Рабле Ф. Ґарґантюа та Пантаґрюель / Франсуа Рабле ; пер. із фр. Анатоля Перепаді. – Харків : Фоліо, 2010. – 635 с.

ОПТ 1

На ! disait l’archer, monsieur le priour, mon mignon, monsieur le priour, ***que Dieu vous fasse abbé*** (120). – Ге! (зойкнув лучник). Пане пріоре, коханий мій, пане пріоре, ***дай вам Боже стати абатом!*** (102)

Tenez, je vous donne de par la Faculté un *sermones de utino,* ***que, utinam, vous nous baillez nos cloches*** (67). – Послухайте, я вам подарую на пам’ять від нашого факультету *Sermones de Utino,* ***utinam ви нам віддали*** наші дзвони (51).

Que j’aie la vérole en cas que ne les trouviez engrossées à votre retour, car seulement l’ombre du clocher d’une abbaye est féconde (123). – ***Хай мене пранці поб’ють***, як удома ви не побачите, що животики в них набубнявіли, бо навіть затінок абатської дзвіниці запліднюющий (104).

Que le feu saint Antoine arde le boyau culier de l’orfèvre qui les fit et de la damoiselle qui les portait ! (56) – …***Антонів вогонь та в кутничку*** цьому золотареві, що їх виготовляв, а заодно і фрейліні, яка їх носила! (40–41)

– C’est, dit Panurge, comment je pourrai avanger à braquemarder toutes les putains qui y sont en cette après-dînée.

Qu’il n’en échappe pas une,

Que je ne taboure en forme commune (194). –

– Як мені (сказав Панурґ) перепхнутися з усіма стрибухами і ***щоб ні одна не ухилилась***, поки я не нагопцююся з нею (205).

Et sabez quoi, hillots ? ***Que mau de pipe vous bire !*** [***Que le mal du tonneau (l’ivresse) vous tourmente !***] (52) – А потім, знаєте що, хлопці? ***Бодай вас свої не впізнали, бодай вам баньки повилазили!*** (37)

Qu’ainsi soit, prenez, dit-il, quelqu’un de ces jeunes gens du temps présent, qui ait seulement étudié deux ans (61). – ***Хочте*** (сказав віце-король), побалакайте з якимсь молодиком, із тих, хто не більше як два роки вчився (45).

ОПТ 2

На ! dit-elle, ***à Dieu ne plaise ! Dieu me le pardonne***, je ne le dis de bon cœur, et, pour ma parole, n’en faites ne plus ne moins (48). – Е, ні, ні! (Це вона). ***Хай господь Бог милує! Прости, Боже, мене грішницю***. я й не хотіла — саме вихопилося, не вважай на мене (28).

Hé, *Domine*, je vous prie, *in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, amen*, que vous rendez nos cloches, et ***Dieu vous gard’ de mal*** et Notre-Dame de Santé, *qui vivit*

et régnât per omnia secula seculorum, amen (67–68). – Ох, *Domine*, прохаю вас *in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, amen*, повернути нам дзвони, і ***хай господь Бог*** і наша Пречиста Діва бережуть вас від усякої напасти, *qui vivit et regnat per omnia secula seculorum, amen* (52).

Rien, rien, dirent-ils, ce sera au retour. De là prendrons Candie, Chypre, Rhodes et les îles Cyclades, et donnerons sur la Morée. Nous la tenons. Saint Treignan. ***Dieu gard' Jérusalem !*** car le Soudan n'est pas comparable à votre puissance (97). – Ба ні (сказали вони), це вже поворітьма. Ми краще візьмемо Крит, Кипр, Родос та Кикладські острови і на Морею насядемо. І ось вона вже наша! Отепер, сто чортів тобі в печінку, ***начувайся, Єрусалиме***, бо далеко до нашої потуги якомусь там султанчикові! (81)

Dieu soit loué qu'êtes venu, vous et vos gens, saufs et entiers jusques au fleuve du Tigre ! (98) – ***Дяка Богові***, що ви і ваші вояки дійшли цілі та здорові аж до Тигра! (81)

Dieu vous fasse bien toujours prospérer ! (99) – ***Дай вам Боже гараздувати довіку!*** (82)

Dieu gard' de mal la compagnie ! (109) – ***Нехай буде з вами супокій!*** (92)

Dieu et saint Benoît soient avec nous ! (116) – ***Бог і святий Бенедикт із нами!*** (97)

Donc, dit Grandgousier, retournez à votre roi, et ***Dieu soit avec vous !*** (129). – Тоді (сказав Ґранґузьє) вертайтеся до вашого царя, і ***хай Бог вас милує!*** (106)

Il fut, en juste bataille navale, pris et vaincu de mon père, auquel ***Dieu soit garde et protecteur*** (131). – Оні і своїми піратськими наскоками шарпав усі арморіцькі острови та суміжні терени, зрештою зазнав поразки у чесному морському бою і опинився у полоні в мого отця, кого ***оберігав і спомагав сам Господь*** (112).

Dieu soit avec vous (133). – ***Господь з вами!*** (147)

Ma femme est morte, et bien, par Dieu (da jurandi), je ne la ressusciterai pas par mes pleurs. Elle est bien ; elle est en paradis pour le moins, si mieux n'est. Elle prie Dieu pour nous ; elle est bien heureuse, elle ne se soucie plus de nos misères et calamités. Autant nous en pend à l'œil. ***Dieu gard' le demeurant !*** Il me faut penser d'en trouver une autre (147). – Моя жінка померла? Ну що ж, далебі (da jurandi), слізьми її не воскресити. їй тепер добре, вона, мабуть, у Едемі, а то й десь, де ще краще, вона молить за нас Бога, вона раює, вона далека від наших напастей і мізерії. ***Усі там будемо, а живий про живого думає!*** Пора мені пошукати собі іншої (138).

À Dieu ne plaise qu'ainsi je meure, car je suis de ma nature assez altéré sans me chauffer davantage (151). – ***Хай Бог милує від такої смерти!*** я людина й так гаряча, та ще щоб вогнище мене гарячило! (142)

Dieu merci, c'est ma langue naturelle et maternelle, car je suis né et ai été nourri jeune au jardin de France, c'est Touraine (163). ***Дяка Богові***, це моя рідна материнська мова, я народився і дійшов зросту в саду Франції – Турені (159).

Dieu gard' de mal, disait-il, le compagnon à qui la longue braguette a sauvé la vie ! ***Dieu gard' de mal*** à qui la longue braguette a valu pour un jour cent soixante mille et neuf écus ! ***Dieu gard' de mal*** qui par sa longue braguette a sauvé toute une ville de mourir de faim ! (173) – ***Хай Бог береже*** того (казав він), кому довга матня врятувала життя! ***Хай Бог береже*** того, кому довга матня принесла одного дня сто шістдесят тисяч і дев'ять екю! ***Хай береже Бог*** того, хто завдяки своїй довгій матні врятував цілий город від голодної смерти! (177)

Voici de bon drap, voici bon satin, bon tafîetas, madame ; ***Dieu vous donne ce que votre noble cœur désire*** : vous avez robe neuve, nouvel ami ; ***Dieu vous y maintienne !*** (176). – О, яке добре сукно, яка добра саєта, яка гарна тафта, мадам! ***Дай вам Боже все***, що вашій душі заманеться – обнови, нового друга! ***Хай вас Бог береже!*** (180)

Ainsi vous ait Dieu, un moulin y eût pu moudre, non tant toutefois que ceux du Bazacle à Toulouse (187). – На такому струмку ***з Божої помоги*** хоть млина-водяка став, але, звісно, не такого, як Базакльський водяк у Тулузі (198).

– Ha ! dirent-ils, sire, c'est du bien de vous, grand merci ! ***Dieu vous fasse bien toujours prospérer !*** (99) – О, Сір (сказали вони), які ви щедрі! Уклінно дякуємо! ***Дай вам Боже гараздувати довіку!*** (82)

Ainsi échappe gaillard et de hait, et vive la rôtisserie ! (169) – Отак вони мене к животу зволили, радого та щасливого, на славу всім харчевням! (174)

Ensemble le diable me faille, si j'eusse failli de couper les jarrets à messieurs les apôtres qui fuirent tant lâchement, après qu'ils eurent bien soupe, et laissèrent leur bon maître au besoin ! (110) – ***Хай ти сказишся***, я б цим панам апостолам жижки підрізав за те, що вони підло повтікали після пишної вечері, а доброго свого учителя полишили напризволяще (93).

– C'est, dit le moine, bien médecine. ***Cent diables me sautent au corps*** s'il n'y a plus de vieux ivrognes qu'il n'y a de vieux médecins (114). – ***Сто чортів мені в горлянку***, як на світі старих пияків не більше, ніж старих лікарів! (96)

– ***Cordieu !*** dit le maître d'hôtel, nous avons trouvé un causeur. Monsieur le jaseur. ***Dieu vous gard' de mal***, tant vous avez la bouche fraîche (55). – ***Хай йому***

морока! (гукнув клюшник). оце балакайло нам попався! Ах, пане, базіко язикатий, ***подовж Боже вам віку***, золотії уста маєте! (40)

Mais plût à Dieu que vous l'eussiez coupé (48). – ***А все ж лучче, щоб тобі його чикнули*** (27).

Plût à Dieu que je susse l'officine en laquelle sont forgés ces schismes et monopoles, pour les mettre en évidence es confréries de ma paroisse ! (65) – Ех, ***аби ж то знаття***, де лихо кують і схизма зріє, я б вивів цих лиходіїв і схизматиків на чисту воду перед усіма братствами моєї парафії! (49)

ОПТ 4

– Je, dit Picrochole, le prendrai à merci. – Voire, dirent-ils, ***pourvu qu'il se fasse baptiser***... (97) – Я (сказав Пикрохол) помилую його. – ***Але не раніше*** (сказали вони), ***як його у хрест уведуть*** (80).

Voire, mais, dit Épistémon, si l'on t'assaillait, comment te défendrais-tu ? – À grands coups de brodequin, répondit-il, ***pourvu que les estocs fussent défendus*** (169). – Але ж (сказав Епістемон) як ти відбиватимешся в разі нападу? – Налягаючи на ноги, – відповів Панурґ, – ***аби лиш колюща бронь була заборонена*** (174).

Mais, concluant, je dis et maintiens qu'il n'y a tel torchecul que d'un oison bien dumeté, ***pourvu qu'on lui tienne la tête*** entre les jambes (59). – Але насамкінець присягаюсь: нема підтирки над пухнасте гусенятко, ***треба тільки тримати його за*** голову, як пропихаєте між ногами (43).

J. Racine. Phèdre (1677)

Оригінал:
https://www.theatre-classique.fr/pages/pdf/RACINE_PHEDRE.pdf

Переклад: Французькі клясики XVII сторіччя : Буальо, Корнель, Мольєр, Расін / пер. М. Рильського. – К. : Література і мистецтво, 1931. – 343 с.

ОПТ 1

Qu'on rappelle mon fils, ***qu'il vienne*** se défendre,

Qu'il vienne me parler, je suis prêt de l'entendre (50).

'А! ***Сину! Де мій син?*** Від лютої відплати

Його повинен я, жадаю врятувати.

Нептуне! ***Хай*** твої ***не збудуться*** слова!' (207)

Oublions-les, Madame. Et ***qu***'à tout l'avenir

Un silence éternel ***cache*** ce souvenir (14).

‘Так. їй любов дала напитися отрути,
Але давно ***пора*** усім про те ***забути***’ (160).

ОПТ 2

Grâces au ciel, mes mains ne sont point criminelles.
Plût aux dieux que mon cœur fût innocent comme elles ! (13)

‘Хвалити небеса, рукам незнаний гріх, –
Коли б же й серцеві подібним буть до них!’ (159)

ОПТ 3

Puisse le juste ***ciel*** dignement te ***payer*** ;
Et ***puisse ton supplice*** à jamais ***effrayer***
Tous ceux qui, comme toi, par de lâches adresses,
Des princes malheureux nourrissent les faiblesses,
Les poussent au penchant où leur cœur est enclin,
Et leur osent du crime aplanir le chemin :
Détestables flatteurs, présent le plus funeste
Que puisse faire aux rois la colère céleste (45).

‘***Хай*** з неба ясного тебе ***скарає грім***,
Нехай навчаються на прикладі твоїм
Усі облесники, що гидко потурають
Царям, коли вони закон і честь ламають,
Лукаві слуги всі, що кадять тиміям
Пороку відданим, заблуканим серцям,
Ганьби несвітської торують їм дорогу
І в муках їх ведуть до вічного порогу!’ (201)

ОПТ 4

Pourvu que de ma mort respectant les approches

Tu ***ne m'affliges plus*** par d'injustes reproches,

Et ***que tes vains secours cessent*** de rappeler

Un reste de chaleur, tout prêt à s'exhaler (16).

'Життя вже ледве тліє,

І не хотіла б я твоїх докорів чуть,

В останню і страшну готуючися путь' (163).

Voltaire. Zadig ou la Destinée (1747)

Оригінал: https://www.gutenberg.org/cache/epub/4647/pg4647-images.html

Переклад: Вольтер. Кандід : філософ. повісті / Вольтер ; пер. із фр. Людмили Івченкової. – Харків : Фоліо, 2011. – 411 с.

ОПТ 1

Que tu meures, scélérat, lui répondit-elle ; ***que tu meures !*** tu as tué mon amant ; je voudrais pouvoir déchirer ton cœur. – ***Щоб ти помер, розбишако!*** – відповіла вона йому. – ***Щоб ти помер!*** Ти убив мого коханця! Хотіла б я мати змогу роздерти твоє серце! (64)

ОПТ 2

Dieu soit loué, répondit le jeune homme ; mais voilà un tombeau qui m'a coûté bien cher ! Zadig dit ensuite la même chose au cadet. ***Dieu soit loué !*** répondit-il, je vais rendre à mon père tout ce que j'ai ; mais je voudrais qu'il laissât à ma sœur ce que je lui ai donné. – ***Хвала Богові!*** – відповів молодик. – Тільки ця гробниця коштувала мені дорогенько. Потім Задіг сказав те саме меншому. – ***Хвала Богові,*** – відповів той. – Я поверну батькові все, що маю, але хотів би, щоб він лишив сестрі те, що я їй дав (52).

Plût au ciel qu'il me battît, et que tu fusses à sa place ! – Дав би Бог, щоб він мене бив, а ти щоб був мертвий (64).

Stendhal. Le Rouge et le Noir (1830)

Оригінал: Stendhal. Le Rouge et le Noir : Chronique de 1830 / Sendhal. – Paris : Bookking International (PML), 1995. – 512 p.

Переклад: Стендаль. Червоне і чорне / Стендаль ; пер. із фр. Єлизавети Старинкевич. – К. : Дніпро, 1977. – 495 с.

ОПТ 1

Que le ciel seulement ***ne me punisse pas*** dès ce monde, et dans mes enfants, et j'aurai plus que je ne mérite (122). – ***Аби тільки Бог не покарав мене*** на цьому світі в моїх дітях – така кара була б більшою, ніж я заслуговую (121).

Que surtout elle ne vous revoie pas (201). – ***Аби тільки вона вас не побачила знову*** (195).

– Au moins, s'écriait-elle en voyant ses doutes sur son amour, ***que je te rende bien heureux*** pendant le peu de jours que nous avons à passer ensemble ! (123) – Любий! – скрикувала вона, коли бачила, що він починає сумніватися в її коханні. – ***Хай я дам тобі справжнє щастя*** хоч в ті короткі, дні, що нам лишилося з тобою провести (121).

En ce cas, ***que mon mari découvre*** nos amours, et ***qu'il*** m'***enferme*** dans une éternelle prison, à la campagne, loin de mes enfants (126). – В такому разі ***хай мій чоловік дізнається*** про наші стосунки, ***хай він замкне*** мене навіки в неволі, в селі, далеко від моїх дітей (124).

Oui ! ***que mon âme*** te ***semble atroce***, mais ***que je ne mente pas*** devant l'homme que j'adore ! (129) – Так, ***хай краще я здаватимусь*** тобі жорстокою, ***ніж буду брехати*** коханій людині (127).

Que le monde juge sur les *faits* (141). – ***Хай*** мене ***судять*** по вчинках (139).

À cela il n'y a qu'un remède : n'aie recours qu'à Dieu, qui t'a donné, pour te punir de ta présomption, cette nécessité d'être haï ; ***que ta conduite soit pure*** ; c'est la seule ressource que je te voie (203). – Тільки одне може тобі допомогти: не покладайся ні на кого, крім Бога, він дав тобі на покарання твою самовпевненість, щось таке, що викликає до тебе зненависть. ***Хай буде твоя поведінка бездоганною***; у цьому твій єдиний порятунок (196).

Eh bien ! Bonaparte, ***que le ciel confonde***, lui et ses friperies monarchiques, a rendu possible le règne des Rênal et des Chélan, qui a amené le règne des Valenod et des Maslon (241). – Ну, так ось, Бонапарт – ***хай йому біс з його монархічним охвістям!*** – він саме й зробив можливим панування Реналей і Шеланів, а це потягло за собою панування Вально і Маслонів (234).

Que chacun de nous sacrifie le cinquième de son revenu pour former cette petite troupe dévouée de cinq cents hommes par département (387). – ***Хай кожен з нас пожертвує*** п'яту частину свого прибутку, щоб створити невеличкий загін на п'ятсот відданих бійців у кожному департманеті (368).

ОПТ 2

Dix mille paysans crièrent : ***Vive le roi***, quand le maire eut l'honneur de haranguer Sa Majesté (108). – Десять тисяч селян закричали: «***Хай живе король!***» – коли мер мав честь виголосити привітання його величності (108).

– Ainsi ***Dieu vous soit en aide !*** ajouta l'Espagnol, et il reconduisit silencieusement, jusque sur l'escalier, Altamira et Julien (405). – Ну, ***Боже нам поможи!*** – додав іспанець і мовчазно провів Жюльєна і Альтаміру аж до сходів (385).

– Jamais, répéta Julien ravi, et je te parle comme je me parle à moi-même. ***Dieu me préserve d'exagérer*** (493). – Ніколи, – радісно повторив Жюльєн, – кажу тобі щиро, як самому собі. ***Боронь мене Боже перебільшувати*** (468).

ОПТ 3

– Il est tranquille dit-il, en effet sa vertu méritait cette récompense ; ***Dieu puisse-t-il me l'accorder***, le cas échéant ! (178) – Душа його спокійна, – сказав він, – і справді, його доброчесність заслуговувала на таку нагороду; ***якби й мені дарував її Господь***, коле проб'є мій час! (173)

ОПТ 4

Pourvu qu'on la laissât seule errer dans son beau jardin, elle ne se plaignait jamais (22). – ***Аби тільки їй не заважали*** самій блукати в своєму розкішному саду – більше вона ні про що не просила (29).

Pourvu qu'on ne plaisantât ni de Dieu, ni des prêtres, ni du roi, ni des gens en place, ni des artistes protégés par la Cour, ni de tout ce qui est établi ; ***pourvu qu'on ne dît*** du bien ni de Béranger, ni des journaux de l'opposition, ni de Voltaire, ni de Rousseau, ni de tout ce qui se permet un peu de franc-parler ; ***pourvu surtout qu'on ne parlât jamais*** politique, on pouvait librement raisonner de tout (260). – ***Аби тільки не глузували*** з Бога, духовенства, короля, сановників, артистів, які користались ласкою двору, та з усього, що вважалося раз назавжди встановленим, ***аби тільки не відгукувалися*** з симпатією про опозиційні газети, про Беранже, Вольтера, Руссо і про всіх, хто хоч трохи дозволяє собі говорити щиро, а особливо – ***аби ніколи не говорили*** про політику, – про все інше тут можна було розмовляти цілком вільно (249).

Pourvu qu'au moment d'agir, ***je me trouve*** le courage qu'il faut, se disait-il, qu'importe ce que je puis sentir en ce moment ? (343) – ***Аби тільки*** в момент дії ***в мене вистачило*** мужности, говорив він собі, – а зараз – хіба не однаково, що я почуваю? (327)

Au reste, qu'importe ? ***pourvu qu'il*** me ***revienne*** au moment nécessaire (462). – Зрештою, що з того! ***Аби тільки вона повернулася*** до мене в потрібну хвилину (439).

Honoré de Balzac. La Peau de chagrin (1831)

Оригінал: https://beq.ebooksgratuits.com/balzac/Balzac-67.pdf

Переклад: Бальзак О. Шагреньова шкура / Оноре Бальзак ; пер. із фр. Василя Вражливого. – К. : Державне видавництво України, 1929. – 302 с.

ОПТ 1

Qu'il reste dans son désert ; s'il en franchit les limites, il trouve partout l'hiver : froideur de regards, froideur de manières, de paroles, de cœur ; heureux, s'il ne récolte pas l'insulte là où pour lui devait éclore une consolation. – ***Хай зостається собі в пустелі!*** Коли він переступить межі її, то за ними зима, холод в поглядах, поводженні, словах, серці; щасливий він, коли не нарветься на образу там, де повинна б розцвісти втіха (265).

Que mes convives soient jeunes, spirituels et sans préjugés, joyeux jusqu'à la folie ! ***Que les vins se succèdent*** toujours plus incisifs, plus pétillants, et ***soient de force à nous enivrer*** pour trois jours ! ***Que la nuit soit parée*** de femmes ardentes ! – ***Нехай мої гості будуть молоді***, дотепні і без забобонів, радісні до божевілляі. ***Хай вина змінюються*** все міцніші, все шумніші, ***хай вони нас сп'янять*** на три дні! ***Хай ця ніч буде прекрасна*** палкими жінками! (39)

Ces approvisionnements sont inutiles à l'ambitieux : ***que léger soit le bagage*** de qui poursuit la fortune. – Ці початкові запаси не годяться для честолюбця. ***Хай буде легкий багаж*** у того, хто гониться за фортуною (98).

ОПТ 2

Me veux-tu ? Prends. Dieu t'exaucera. ***Soit !*** – Чи хочеш ти мене? Бери! Бог тебе почує! ***Хай буде так!*** (35)

Ah ! ***vive l'amour*** dans la soie, sur le cachemire, entouré des merveilles du luxe qui le parent merveilleusement bien, parce que lui-même est un luxe peut-être. – ***Нехай живе кохання*** у шовках, на кашемірі, в чудесах розкоши, які дивно прикрашають його, – бо саме ж кохання, мабуть, – розкоші (107).

ОПТ 4

Nous, véritables sectateurs du dieu Méphistophélès ! avons entrepris de badigeonner l'esprit public, de rhabiller les acteurs, de clouer de nouvelles planches à la baraque gouvernementale, de médicamenter les doctrinaires, de recuire les vieux républicains, de réchampir les bonapartistes et de ravitailler les centres, ***pourvu qu'il***

nous soit permis de rire *in petto* des rois et des peuples, de ne pas être le soir de notre opinion du matin, et de passer une joyeuse vie à la Panurge ou *more orientali*, couchés sur de moelleux coussins. – …ми, справжні послідовники бога Мефістофеля, надумали перебарвити суспільний дух: переряджувати акторів, прибивати нові дошки до урядового бараку, постачати ліки доктринерам, пекти знову старих республіканців, перекраювати бонапартистів і оживляти центр, ***але тільки щоб можна було*** сміятись *in petto* з королів і народів, не зберігати до вечора нашої ранкової думки і провадити веселе життя на зразок Панургу або *more orientali,* розлягшись на м'яких подушках (44).

V. Hugo. Notre-Dame de Paris (1831)

Оригінал: Hugo V. Notre-Dame de Paris / Victor Hugo. – Paris : Bookking International, 1993. – 510 p.

Переклад: Гюго В. Собор Паризької Богоматері / Віктор Гюго ; пер. із фр. за ред. З. Йоффе. – Харків : Література і мистецтво, 1935. – 538 с.

ОПТ 1

Oh ! ***que je puisse*** seulement une fois, encore une fois, une seule fois, ***chausser*** ce soulier à son joli petit pied rose, et je meurs, bonne Vierge, en vous bénissant ! (340) – О, ***коли б я могла*** хоч один раз, ще один раз, один-однісінький раз, ***взути*** цей черевичок на її гарненьку рожеву ніжку, – а тоді вмерти, благословляючи тебе, Пресвята Діво! (347)

– ***Que le diable vous emporte !*** grommela maître Andry Musnier (25). – ***Хай вас чорти візьмуть***, – буркнув книгар Андрі Мюньє (14).

– ***Que le diable étouffe*** le procureur de la nation d'Allemagne ! (27) – ***Хай діавол задавить*** прокуратора німецького земляцтва! (17)

Que le diable vous emporte ! dit-il aux comédiens, et si je suis payé vous le serez (61). – ***Геть ік діаволу!*** – крикнув він комедіантам. – Коли мені щось заплатять, заплачу і вам (54).

– ***Que le diable t'emporte,*** dit Gringoire, et moi avec toi, si je sais ce que tu veux dire ! (87) – ***Хай тебе чорт візьме***, – проказав Гренгуар… (79)

Dis à celle qui t'envoie que je vais me marier, et ***qu'elle aille au diable !*** (384) – Перекажи ж тій,що послала тебе, що я женюся і ***щоб вона йшла під три чорти!*** (393)

– Oui. ***Que le diable t'emporte !*** (404) – Так, ***хай тобі біс!*** (412)

Que le diable l'emporte ! (411) – ***Хай його чорти візьмуть!*** (420)

Que le diable te fasse camuse ! (412) – ***Хай діавол зробить тебе кирпатою!*** (421)

Que notre sang à tous deux te fasse au front une tache éternelle ! (320) – ***Хай кров обох нас впаде тобі на чоло*** вічною плямою! (344)

ОПТ 2

Maudits soient les carrefours ! c'est le diable qui les a faits à l'image de sa fourche (86). – ***Прокляті перехрестя!*** – врочисто вигукнув він. – Це сам діавол створив вас на зразок своїх вил!.. (78)

Dieu soit loué ! dit-il, c'est là-bas ! Voilà ma paillasse qui brûle (86). – ***Дяка Богові!*** – промовив він. Он де воно! Це ж горить мій солом'яник (79).

Eh bien ! ***maudite sois-tu !*** maudite ! maudite ! maudite ! (233) – ***Будь же проклята***, проклята, проклята! (232)

Maudite sois-tu, fille d'Égypte ! maudite ! maudite ! (242) – ***Будь проклята***, дочко Єгіпта! Будь проклята, проклята! (241)

– ***Dieu vous garde !*** avez-vous fait souvent double-six cette nuit ? (26) – ***Помагай вам Бог!*** Скільки разів у цю ніч викинули ви дванадцять вічок? (16)

Dieu me soit en aide, messires ! dit l'archidiacre… (176) – ***Боже поможи мені***, панове! – вигукнув архідіакон… (169)

Dieu m'en garde ! elle me volerait mon enfant ! (218) – ***Крий Боже!*** Вона ж украде в мене дитину! (214)

Dieu ait votre âme ! (325) – ***Хай Бог прийме до себе нашу душу!*** (330)

Il y en a, ***béni soit Dieu !*** jusque sur les toits (346). – Ну й народу ж! ***Боже свідче***, аж на дахах! (354)

En foi de quoi, je plante cy ma bannière, et ***Dieu te soit en garde***, évêque de Paris ! (419) – На потвердження цього ставлю отут свій прапор, і ***хай тебе Бог милує***, паризький єпископ (428).

Dieu vous garde, messieurs mes bons amis les Flamands (460). – ***Хай Бог вас милує***, добрі друзі мої фламандці (476).

Loué soit Pluto ! (406) – ***Слава Плутонові!*** (438)

Peste soit des chandelles d'artifice ! (59) – ***Ат, чума на них*** з їхньою ілюмінацією (57).

ОПТ 3

– Eh bien, écolier de l'Antechrist, ***puisses-tu être étranglé*** avec les tripes de ta mère ! s'écria Phœbus… (294) – ***А щоб тобі удавитися*** материними тельбухами, антихристів школяр! – скрикнув Феб… (297)

ОПТ 4

Oh ! ne me donnez que du sel et du pain noir, ***pourvu que j'aie ma fille et qu'elle me réchauffe*** comme un soleil ! (340) – О, не давай мені нічого, крім солі та житнього хліба, ***аби зі мною була моя донька, що гріла б мене,*** наче сонце (347).

…ou même de plus petits échantillons, ***pourvu qu'ils soient bien conservés***… (123) – …або й менші зразки – ***аби вони добре збереглися***… (118)

Pourvu que le prêtre ait sa basilique et son autel, il n'a rien à dire (188). – ***Аби панотець мав основну форму церкви й алтар*** – решта його не обходить (183).

Pourvu que l'accusé fût pendu, c'est tout ce qu'il lui fallait (342). – ***Аби повісити винуваченого,*** – от усе, що йому було треба (350).

Pourvu que vous soyez bien tout à fait guéri, mon Phœbus ! dit-elle (345). – ***Аби ви почували себе цілком здоровим***, мій Феб, – сказала вона (353).

Pourvu qu'on ne nous aperçoive pas ! (471) – ***Коли б нас часом хтось не побачив…*** (484)

A. Dumas. Les Trois Mousquetaires (1844)

Оригінал:
http://www.crdp-strasbourg.fr/je_lis_libre/livres/Dumas_LesTroisMousquetaires.pdf

Переклад: Дюма А. Три мушкетери : роман / Александр Дюма ; пер. із фр. та прим. Романа Терещенка. – К. : Дніпро, 1992. – 622 с.

ОПТ 1

– ***Qu'il soit fait donc comme vous le désirez*** (402). – Гаразд, ***хай буде по-вашому*** (278).

– Tout ce qu'on exigerait de moi. ***Qu'on ordonne***, et je suis prêt (505). – Все, чого ви від мене зажадали б. ***Наказуйте***, я готовий (348).

Qu'il soit enterré en terre sainte (578). – ***Хай його поховають*** на освяченій землі (398).

Qu'il le devine, à la bonne heure ! – ***Хай він їх відгадує***, щасти йому! (477)

– Ah ! c’est vrai ! je puis donc dire au cardinal, à l’endroit de cette femme… – ***Qu’il soit tranquille*** (820). – Авжеж! Отже, щодо цієї жінки я можу сказати кардиналові... – ***Щоб він був спокійний*** (562).

– Tout est payé, dit l’hôte, et largement. Allez donc, et ***que Dieu vous conduise !*** (297) – За все заплачено, – сказав корчмар, – і заплачено щедро. Рушайте в дорогу, і ***хай боронить вас Бог*** (207).

– Eh bien, vrai, mon enfant, vous avez raison, dit le gentilhomme en serrant la main du Gascon avec une affection presque paternelle ; ***que Dieu veuille que cette femme***, qui est à peine entrée dans votre vie, ***n’y laisse pas*** une trace funeste ! (499) – Ну що ж, мій сину, ви правильно вирішили, – сказав Атос, стискаючи руку гасконця з майже батьківською ніжністю. – ***Дай Боже, щоб ця жінка***, яка тільки що ввійшла в ваше життя, ***не залишила*** в ньому страхітливого сліду! (344)

ОПТ 2

...je veux parler de M. de Tréville, qui était mon voisin autrefois, et qui a eu l’honneur de jouer tout enfant avec notre roi Louis treizième, ***que Dieu conserve !*** (11) – …а пана де Тревіля, який був колись моїм сусідою і мав честь змалечку гратися з нашим королем Людовіком XIII, ***нехай боронить його Бог!*** (9)

– ***Dieu garde*** jusque-là Votre Majesté ! (96) – ***Хай Бог береже*** вашу величність! (70)

– Non, ***Dieu m’en garde !*** dit le cardinal ; mais, seulement, à quelle heure était-il chez vous ? (212) – Та що ви, ***боронь Боже!*** – відповів кардинал. – Скажіть лише, о котрій годині він прийшов до вас? (150)

– Que dites-vous là, Sire ? ***Dieu me garde*** que, pour moi, la reine éprouve la moindre contrariété ! (228) – Що ви таке кажете, ваше величносте? ***Боронь Боже,*** щоб через мене королеві довелося зазнати бодай найменших прикростей!

– ***Plaise à Dieu !*** s’écria Aramis transporté (371). – ***Дай Боже!*** – захоплено вигукнув Араміс (256).

– ***Vive Dieu !*** s’écria Aramis, voilà qui me fait passer le reste de ma douleur ; je monterais là-dessus avec trente balles dans le corps (383). – ***Присягаюсь Богом!*** – вигукнув Араміс. – Це допоможе мені остаточно видужати; на такого коня я сів би навіть з тридцятьма кулями в тілі (264).

– Cela m’a guéri des femmes belles, poétiques et amoureuses, dit Athos en se relevant et sans songer à continuer l’apologue du comte. ***Dieu vous en accorde autant !*** Buvons ! (404) – Це назавжди вилікувало мене від охоти мати справу з вродливими, поетичними й чарівними жінками, – трохи згодом сказав Атос, випростуючись і, певно, не збираючись доводити до кінця розповідь про графа. – ***Боронь Боже*** й вас од такої спокуси. Вип’ємо! (279).

– Non, je n'hésite pas, ***Dieu m'en garde*** ; mais serait-il juste de me laisser aller à une mort possible sans m'avoir donné au moins un peu plus que de l'espoir ? (511) – Ні, я не вагаюся, ***боронь Боже!*** Та чи справедливо буде послати мене на видиму смерть, не подарувавши чогось бодай трохи більшого за надію? (351)

Ma chère cousine, Son Éminence le cardinal, ***que Dieu conserve*** pour le bonheur de la France et la confusion des ennemis du royaume, est sur le point d'en finir avec les rebelles hérétiques de La Rochelle : il est probable que le secours de la flotte anglaise n'arrivera pas même en vue de la place <…> (653). – Люба кузино, його високопреосвященство кардинал – ***хай Бог береже його*** на благо Франції та на посоромлення ворогів королівства – вже майже покінчив з бунтівними єретиками з Ла-Рошелі: цілком імовірно, що англійський флот, який іде до них на допомогу, навіть близько не підступиться до фортеці (448).

À Dieu ne plaise ! (719) – ***Боронь Боже!*** (494)

– Plaît-il ?… ***Dieu me pardonne !*** s'écria Buckingham, mais je crois qu'il me menace ! (783) – ***Хай пробачить мені Бог!*** – вигукнув Бекінгем. – Ви, здається, насмілюєтесь погрожувати! (535)

– Ah ! fit Buckingham, ***Dieu soit loué !*** ma mort ne sera donc pas pour elle la mort d'un étranger !… (788) – О, ***слава Богові!*** – вигукнув Бекінгем. – Отже, моя смерть не буде для неї байдужою!.. (541)

…vous avez affaire à cette femme, allons-y quatre, et ***plaise à Dieu qu***'avec nos quatre valets ***nous soyons en nombre suffisant !*** (796) – …але ви маєте справу з цією жінкою, тож їдьмо вчотирьох, і ***дай Боже, щоб усіх нас разом*** з чотирма слугами ***було не замало!*** (547)

– Que dites-vous ? Oh ! vous ne me comprenez pas ! Quand je parle d'ignominie, vous croyez que je parle d'un châtiment quelconque, de la prison ou de la mort ! ***Plût au Ciel !*** que m'importent, à moi, la mort ou la prison ! (720) – Що ви таке кажете? О, ви не зрозуміли мене! Ви, мабуть, вважаєте, що, говорячи про безчестя, я маю на увазі якесь покарання, в'язницю або смерть! ***Дай Боже***, щоб це було так! Що́ мені смерть або в'язниця! (494)

ОПТ 3

Vous vous trompez, Milord, le sang coulera, et ***puisse ce sang retomber*** sur ceux qui le font couler ! (764) – Ви помиляєтесь, мілорде! – вигукнула вона. – Кров проллється, і ***нехай ця кров впаде*** на тих, хто примусив її пролитися! (525)

– Hurrah pour vous alors, ma belle dame, cria le capitaine, et ***puisse Dieu m'envoyer*** souvent des pratiques comme Votre Seigneurie ! (776) – Ура вам, чарівна дамо! – вигукнув капітан. І ***дай мені Боже*** частіше мати таких пасажирів, як ваша милість! (533)

ОПТ 4

...s'il est tué, ce sera le tour d'un autre, et ainsi de suite ; ***pourvu qu'un seul arrive***, c'est tout ce qu'il faut (269). – …якщо уб'ють і його, настане черга третього і так далі – ***аби тільки хтось із нас доїхав до Лондона*** (188).

– Je demeurerai où l'on voudra, dit Ketty, ***pourvu que je sois bien cachée*** et ***que l'on ne sache pas*** où je suis (530). – Я житиму де завгодно, – відповіла Кетті, – ***аби тільки мене як слід сховали*** і ***ніхто не знав***, де я (364).

– Oh ! mon Dieu ! s'écria Ketty, vous me rappelez ma peur ; ***pourvu qu'il ne m'ait pas reconnue !*** (531) – О Боже! – вигукнула Кетті. – Не нагадуйте мені про нього. Я так боюсь його; ***тільки б він не впізнав мене!*** (364)

– Mais il me semble, dit l'Éminence, que mes gardes, à moi, sont aussi les gardes de Sa Majesté, et que, ***pourvu qu'on serve*** dans un corps français, on sert le roi (550). – Але мені здається, – відповів кардинал, – що мої гвардійці – це водночас і гвардійці його величности, і що ***хоч в яких*** частинах французької армії ви ***служитимете***, ви однаково служитимете королю (378).

– Que vous importe, dit Athos, ***pourvu qu'on vous le paie*** ? (617) – Чи вам не однаково? – відповів Атос. – ***Аби за сніданок було заплачено*** (423).

…ces chefs avaient du blé en abondance, et ne le partageaient pas ; ils adoptaient cette maxime, car eux aussi avaient des maximes, que peu importait que les femmes, les enfants et les vieillards mourussent, ***pourvu que les hommes*** qui devaient défendre leurs murailles ***restassent forts*** et ***bien portants*** (687). – У цих начальників вдосталь зерна, однак вони не хочуть ділити його між населенням; вони дотримуються правил, бо в них, бачте, теж є свої правила: не біда, якщо помруть жінки, діти й старі, – ***аби тільки чоловіки***, котрі мусять захищати стіни їхнього міста, ***були здорові*** й ***повні сил*** (471).

…et ***pourvu que vous représentiez*** un cadavre, ***qu'il soit reconnu*** pour le mien, on ne vous en demandera pas davantage, et peut-être, même, aurez-vous double récompense (729). – ***І коли ви покажете*** мій труп, ***аби тільки в ньому пізнали*** мене, з вас більше нічого не спитають, а може, навіть ще й винагородять (501).

– Où vous voudrez, ***pourvu que***, moi, ***vous*** me ***jetiez*** à Portsmouth (774). – Куди вам буде завгодно, ***аби тільки ви висадили*** мене в Портсмуті (532).

Des milliers d'hommes, il est vrai, auront payé mon bonheur de leur vie ; mais que m'importera, à moi, ***pourvu que je vous revoie !*** (176) – Правда, за моє щастя тисячі людей заплатять своїм життям: але хіба це зможе затьмарити ***радість знову побачити вас!*** (126)

– Oh ! mon Dieu, dans le premier venu, ***pourvu qu'il ferme bien***, répondit le commissaire avec une indifférence qui pénétra d'horreur le pauvre Bonacieux (184). –

Господи, та до першого-ліпшого, ***аби тільки він добре замикався***, – відповів комісар з байдужістю, від якої бідолашний Бонасьє мало не знепритомнів (132).

V. Hugo. Les Misérables (1862)

Оригінал: [Tome I] Hugo V. Les Misérables : Tome I / Hugo V. Paris : Ministère de l'Éducation Nationale, 1972. – 832 p.

[Tome II] Hugo V. Les Misérables : Tome II / Hugo V. Paris : Ministère de l'Éducation Nationale, 1972. – 830 p.

Переклад: [Том I] Гюго В. Знедолені : том перший / пер. із фр. Миколи Іванова. – Київ : Молод. біль., 1938. – 728 с.

Tome I

ОПТ 2

– ***Jésus-Dieu soit béni !*** reprit-elle. Je ne savais ce qu'il était devenu (126). – ***Слава Богу!*** – сказала вона. – А я не знала, куди він подівся (97).

Soit dit en passant, c'est une chose assez hideuse que le succès (67). – Успіх, ***скажемо мимохідь***, річ досить гидка (53).

ОПТ 4

Je pleurerai sur les enfants des rois avec vous, ***pourvu que vous pleuriez*** avec moi sur les petits du peuple (55). – Я оплакуватиму разом з вами королівських дітей, ***якщо ви*** разом зі мною ***плакатимете*** за малими з народу (44).

Être le premier venu, cela ne gâte rien, ***pourvu qu'on soit le parvenu*** (67). – Прийти першому – не шкодить нічому; ***аби вихопитись*** (53).

Et puis il se dit : – Qu'en ce moment il avait un remplaçant, qu'il paraissait qu'un nommé Champmathieu avait cette mauvaise chance, et que, quant à lui, présent désormais au bagne dans la personne de ce Champmathieu, présent dans la société sous le nom de M. Madeleine, il n'avait plus rien à redouter, ***pourvu qu'il n'empêchât pas les hommes de sceller sur la tête de ce Champmathieu cette pierre de l'infamie*** qui, comme la pierre du sépulcre, tombe une fois et ne se relève jamais (263). – Потім він сказав собі, що тепер у нього є заступник; що ця сумна доля судилась якомусь Шанматьє, що репрезентований на каторзі особою того Шанматьє він присутній і серед суспільства під ім'ям пана Мадлена; і що тепер йому нема вже чого боятись, ***аби він не перешкоджав людям навалити на Шанматьє той камінь ганьби***, який, подібно до гробового каменя, падає один лише раз і цілком не підводиться більше (202).

Tome II

ОПТ 1

Qu'il nous soit donc permis de parler du passé au présent. – ***Нехай же дозволять нам говорити*** про минуле в теперішньому часі (388).

Cette question a de certains côtés mystérieux, presque redoutables ; ***qu'il nous soit permis de la regarder*** fixement. – ***Нехай дозволять нам*** пильніше ***придивлятись до нього*** (440).

ОПТ 2

Loué soit et adoré le très Saint-Sacrement de l'autel ! – Нехай благословенні й препрославлені будуть святі дари (417).

Ainsi soit-il. – ***Хай так воно й буде*** (457).

…***soit dit en passant*** <…>. – …***зазначимо мимохідь*** <...> (435).

ОПТ 4

Napoléon était habitué à regarder la guerre fixement ; il ne faisait jamais chiffre à chiffre l'addition poignante du détail ; les chiffres lui importaient peu, ***pourvu qu'ils donnassent*** ce total : victoire ; que les commencements s'égarassent, il ne s'en alarmait point, lui qui se croyait maître et possesseur de la fin ; il savait attendre, se supposant hors de question, et il traitait le destin d'égal à égal. Il paraissait dire au sort : *tu n'oserais pas*. – Наполеон звик дивитися війні прямо у вічі; він ніколи не робив добісного додавання цифри до цифри; цифри цікавили його мало, ***аби вони давали*** суму: перемогу. Він не турбувався, коли спочатку передбачення його не справджувались; він вважав себе за пана та володаря кінця. Він умів ждати, не маючи ніяких сумнівів, і поводився з долею, як з рівнею. Він нібито говорив їй: «Ти не насмілишся» (284, 1).

On désapprend de certaines choses, et l'on fait bien, ***pourvu qu'en désapprenant ceci, on apprenne cela***. – Люди відвикають від дечого, і це добре, ***аби відзвикаючи від одного привчались до іншого*** (435).

Quant à nous, nous respectons çà et là et nous épargnons partout le passé, ***pourvu qu'il consente à être mort***. – Ми поважаємо де в чому минуле і скрізь щадимо його, ***аби воно згоджувалось вважати себе за мертве*** (440).

Quant au mode de prier, tous sont bons, ***pourvu qu'ils soient sincères***. – Щодо способів молитися, то всі вони добрі, ***аби були щирі*** (442).

– ***Pourvu que rien ne se dérange***, pensa Fauchelevent. Si cela allait devenir terrible ! – ***Аби ніщо не стало на перешкоді***, – подумав Фошлеван. – Бо тоді вийде щось жихливе (466, 1).

J. Verne. De la Terre à la Lune (1865)

Оригінал: https://www.gutenberg.org/files/799/799-h/799-h.htm

Переклад: Верн Ж. Від Землі до Місяця : роман / пер. із фр. А. Белецького. – Харків – Одеса : Дитвидав, 1935. – 284 с.

ОПТ 4

Cependant il avait encore trois paris de trois mille, quatre mille et cinq mille dollars, et ***pourvu qu'il*** en ***gagnât*** deux, son affaire n'était pas mauvaise, sans être excellente. – Проте, він мав ще за собою три парі в три, чотири і в п'ять тисяч доларів, і ***якби*** йому ***пощастило виграти*** з них два, його справи не були б такі погані, хоч і не блискучі (72).

Ch. De Coster. La Légende d'Ulenspiegel (1867)

Оригінал: De Coster Ch. La Légende d'Ulenspiegel / Charles De Coster. – M. : Прогресс, 1979. – 704 с.

Переклад: Де Костер Ш. Легенда про Уленшпігеля : роман / Шарль де Костер ; пер. із фр. Сидора Сакидона. – К. : Дніпро, 1974. – 504 с.

ОПТ 1

Sois maudite ! ***Que nul prêtre ne te pardonne*** ; ***que la terre soit brûlante*** à tes pieds ; ***que le sucre te paraisse du sel*** ; ***que le bœuf te soit comme du chien mort*** ; ***que le pain te soit de la cendre*** ; ***que le soleil te soit de glace*** et ***la neige un feu d'enfer*** ; ***que ta fécondité soit maudite*** ; ***que tes enfants soient détestables*** ; ***qu'ils aient*** un corps de singe, une tête de pourceau plus grosse que leur ventre ; ***que tu souffres, pleures, geignes*** en ce monde et en l'autre, dans l'enfer qui t'attend, l'enfer de soufres, pleures, geignes en ce monde et en l'autre, dans l'enfer qui t'attend, l'enfer de soufre et de bitume allumé pour les femelles de ton espèce. Tu refusas mon paternel amour : sois maudite trois fois par la sainte Trinité, maudite sept fois par les chandeliers de l'Arche ; ***que la confession te soit damnation*** ; ***que l'hostile te soit un venin mortel***, et ***qu'***à l'église ***chaque dalle se lève*** pour t'écraser et te dire : « Celle-ci est la fornicatrice, celle-ci est maudite, celle-ci est damnée ! » (648) – Будь проклята! ***Хай жоден священник не відпустить тобі гріхів, хай земля горить під твоїми ногами, хай цукор буде тоді як сіль, воловина – як протухла псятина, хліб хай тобі буде як зола, тепло сонячне – як лід, а сніг – як вогонь пекельний, хай плід твій буде проклятий, а діти народяться бридкими каліками, і щоб мали вони*** мавпяче тіло, свинячі морди, більші, ніж їхній живіт. ***Щоб ти мучилася, стогнала, плакала*** на цьому світі і на тому у вогні пекельному, що на тебе чекає, в пекельному вогні, сірчаному й смоляному, де горять такі повії, як ти. Ти зреклася моєї отецької любови. Будь же тричі проклята від Святої Трійці і сім разів від світильників ковчега! ***Хай тобі сповідь буде прокляттям, а Свяге***

Причастя смертельною отрутою. ***Хай кожна*** церковна ***плита підніметься***, щоб розчавити тебе й сказати: «Ця блудниця, вона проклята і засуджена на вогонь вічний!» (466)

– Si tu es du diable, dénonce-moi, ***que je meure*** ; mais si tu es de Dieu, ***que ta bouche soit la prison de ta langue*** (326). – Коли ти від нечистого, то донось на мене, ***і я загину***, коли ж від Бога, то ***замкни язика свого в устах твоїх*** (236).

Que le diable sauve son Épervialité ! (147) – ***Ну, тепер сам диявол не врятує*** його шуліковельможність (105).

Qu'il en soit fait comme tu le veux, répondit le sergent (223). – ***Ну гаразд, хай буде по-вашому***, – відповів стражник (159).

Que ces cendres qui sont le cœur de mon homme, ce rouge qui est son sang, ce noir qui est notre deuil, ***soient toujours sur ta poitrine***, comme le feu de vengeance contre les bourreax (223). – Це попіл із серця мого чоловіка. Червоне – це його кров, чорне – це наша туга. ***Хай він завжди б'є тобі в груди***, як вогонь помсти катам (160).

…***qu'il pourrisse*** dans les prisons, ***meure*** sur les échafauds, ***gémisse*** en exil, loin de la patrie, ***qu'il soit honni, vilipendé, fouetté*** ; ***qu'il soit riche*** et ***que le fisc le ronge*** ; ***que la délation*** l'***accuse***, ***que la confiscation*** le ***ruine*** (237). – ***Хай гине він*** у в'язниці, ***вмирає*** на ешафоті, ***нидіє*** у вигнанні, далеко від батьківщини. ***Хай буде він зганьблений, збезчещений, збатожений***. ***Нехай багатство його пожере казна***, ***хай схоплять*** його ***по доносу***, ***нехай обдерyть до нитки*** (170).

Qu'on arrache au duc ses entrailles !

Qu'on lui en fouette le visage !

Slaet op den trommele, battez le tambour,

Que le duc soit maudit ! À mort le meurtrier ! (341)

'Вирвіть у герцоґа тельбухи!

По пиці його кишками шмагайте!

Slaet op den trommele, гриміть, барабани!

Прокляття йому, душогубу, і смерть!' (246)

Que le duc soit enfermé vivant avec les cadavres des victimes !

Que, dans la puanteur,

Il meure de la peste des morts ! (341)

‘Живцем цього ката замкнемо з трупами жертв,

Щоб він у смороді тому

Здох від чуми і зарази!’ (246)

Qu’on me traite, dit-il, ***de vilain***, vilain vilenant vilenie, mais je dirai et crierai avec trompettes et fanfares que je vois là un mur nu, un mur blanc, un mur nu (172). – Хай мені очі повилазять, ***хай я буду останнім селюком***, селючищем, але казатиму й кричатиму, у фанфари й сурми сурмитиму, що я бачу лише голу стіну (123).

Je bois à ma femme ; ***qu’elle n’ait jamais soif***, la bonne aimée (415). – *Я* п’ю за мою дружину, ***щоб вона ніколи не зазнала спраги***, моя кохана (299)

Que Dieu vous tienne en joie tous deux, mes enfants, dit le prévôt, et vivez sobrement (346). – ***Хай Господь звеселить вас*** своєю ласкою, діти мої! – сказав настоятель. Будьте поміркувані в житті [...] (249).

Il leur faudra se réunir préalablement autour du feu, et boire là maintes chopes de vin cuit au sucre de Madère, – ***que Dieu vous en baille*** (599). – Спочатку їм треба зібратися біля грубки і випити кілька келихів глінтвейну з мадерським цукром, – ***якби ж то Бог і нам його послав***! (432)

ОПТ 2

– ***Gloire aux hommelets et aux femmelettes***, qu’ils dansent comme nous ! (261) – Привіт вам, самичку і самичко, що танцюєте з нами! (187)

Dieu soit avec toi, mon fils, mais n’y va point (500). – ***Хай Бог буде з тобою***, мій сину, але краще б ти не ходив нікуди (360).

Noël à Dieu ! (503) – ***Слава Богу!*** (362)

Vive la loi, dit le people. ***Lang leve de Wet*** (514). – ***Хай живе закон!*** – гукнув народ (370).

Je ne fais pas de livres, moi, ***Dieu m’en garde***, sinon j’écrirais que lorsque vous ne pouvez manger l’oiseau, vous mangez le nid, ***de peur de perdre un coup de dent*** (26). – Я не пишу книг, ***борони мене Боже від цього***, бо інакше написав би про те, що коли вам не вдається з’їсти пташенят, ви згризаєте гніздо, ***аби лиш зубам була робота*** (16).

– ***Dieu soit avec vous***, messire, dit la vieille, avec vous sans cesse (290). – ***Добривечір***, паничику, ***добривечір***, – мовила стара (208).

– ***Grâces vous soient rendues***, Messire sanctifié, disaient les bossus à Ulenspiegel (360). – ***Будь благословен від Господа***, чоловіче святий, – казали горбаті до Уленшпігеля (260).

Elle fit bien, ***Dieu soit béni*** ; mais qu'elle ne rie point de moi (573). – Вона зробила добре, ***хай Бог її благословить***, але нехай вона не сміється з мене (415).

– ***Béni sois-tu***, dirent-ils (103). – ***Хай благословить тебе Господь***, – подякували вони (72).

– ***Dieu te nourrisse***, dirent-elles : c'est un gibier hors de prix (102). – ***Господь з тобою***, – відповіли вони, – на таку дичину й ціни нема (71).

– ***Dieu bénisse Votre Mélancolie***, répondit Soetkin ; mais suis-je un fantôme pour que, me voyant ici, vous me demandiez s'il y a quelqu'un céans ? (149) – ***Хай Бог благословить вашу похмуру милість***, – обізвалася Сооткін, – але хіба ж я невидима мара яка, що ви, дивлячись на мене, питаєте, чи є хто дома? (106)

– ***Vive mon frère Josse***, le bon ermite ! ***Dieu le tienne en joie, en graisse, en liesse, en santé*** ! (149) – ***Хай живе мій брат Йост***, добрий пустельник! ***Дай йому, Боже, щастя, здоров'я, статків-достатків!*** (106)

– ***Béni soit le cavalier gris*** (239). – ***Хай благословен буде сірий рицар*** (171).

Bénis soient ceux qui tiendront haut le cœur, droite l'épée dans les jours noirs qui vont venir ! (338) – ***Благословенні ті, хто*** з мужністю в серці і з мечем у руці чекатиме чорних прийдешніх днів (244).

– ***Bénie soit la bonne bière*** qui te fait l'âme tout ensolleillée ! (419) – ***Хай буде благословенне добре пиво***, що, наче сонце, осяяло твою душу! (302)

– ***Béni soit Dieu***, qui me rend mon ami Ulenspiegel ! À boire, *baesinne* ! (462) – ***Слава тобі, Господи***, що вернувся мій друг Уленшпігель. *Baesine*, пива! (333)

– ***Vive Dieu !*** Dit Lamme, lui pregnant subtilement la bourse dans les mains, c'est moi qui paie et non toi ; cette bourse est mienne (462). – ***Слава Богу***, – вигукнув Ламме, спритно забираючи гаманця у нього з рук. – Це я, а не ти повинен платити. Це мій гаманець! (333)

Béni soit le seigneur Ulenspiegel ! (476) – ***Хай Бог благословить сеньйора Уленшпігеля!*** (343)

Béni sois-tu, qui ne m'as point tuée et ne me veux point laide ! (476) – ***Дякую тобі***, що ти не вбив мене і не дозволив зробити з мене опудало (343).

ОПТ 3

Puisses-tu dire vrai, geignit la vieille, et je te donnerai un florin (194). – ***Якби ж то була правда у твоїх словах***, – скімлила стара, – то я дала б тобі флорин (139).

Ôtez de ses épaules le poids qui y pèse. Et ***puissions-nous***, pour ce, ***chanter*** vos louanges dans les siècles des siècles, *in saecula saeculorum* (359). – Зніми з цих

плечей тягар, що давить на них, ***щоб ми могли співати*** славу тобі на віки вічні, – *in saecula saeculorum* (259).

Cependant, Claes mettait aux mains de son fils un hochet d'osier à grelots et disait, faisant danser Ulenspiegel sur sa main : « Grelots, grelots tintinabulants, ***puisses-tu en avoir toujours à ta toque***, petit homme ; car c'est aux fous qu'appartient le royaume du bon temps. » (45) – А тим часом Клаас дав у руки своєму синові цяцьку, яку сам сплів із лози, почепив на ній брязкальце і, гойдаючи Уленшпігеля на руках, співав: «Гойда-да, гойда-ди! ***Ти з дзвіночком ходи***, будеш блазнювати і біди не знати» (30).

ОПТ 4

– D'où viens-tu ? As-tu des nouvelles de ton père ? Où est ta mère ? Est-elle aussi avec lui en prison ? Las ! ***pourvu qu'on ne le brûle pas !*** (203) – Звідкіля йдеш? А чи знаєш новину про свого батька? А де твоя мати? Чи не в тюрмі часом? Ой лишенько! ***Хоч би не спалили!*** (145)

Pourvu qu'il [le hoquet] ne m'aille pas saisir quand je parlerai à tout ce monde (175). – ***Хоч би вона [гикавка] не напала на мене***, як говоритиму до народу (125).

Окремо: Ah ! dit Lamme, ***si je pouvais*** tenir ce duc de sang et lui faire manger, jusqu'à ce que la peau lui crevât, tous et toutes cordes, potences, bancs, chevalets, poids et brodequins ; ***si je pouvais lui faire boire*** le sang répandu par lui, et ***qu'il sortît*** de sa peau déchirée et de ses tripes ouvertes des éclats de bois, des morceaux de fer, et ***qu'il ne rendît pas*** encore ***l'âme***, je lui arracherais le cœur de la poitrine et lui ferais manger cru et venimeux. Alors, pour sûr, tomberait-il de vie à trépas dans l'abîme de soufre, où puisse le diable le lui faire manger et remanger sans cesse (586). – Ах, ***якби ж мені була змога*** схопити цього кривавого герцоґа, я примусив би його жерти все оці мотузки, шибениці, плахи, кобили, тягарі, чоботи доти, доки б не луснув! ***Я примусив би його вижлуктати*** всю пролиту кров, ***щоб йому*** все боком ***вилізло***, щоб з його кишок повилазили всі тріски й залізяки, але ***хай би він ще не здихав***, щоб я міг колись вирвати у нього отруйне серце з грудей і дав би йому з'їсти його сирим. А тоді вже нехай здихає і йде на вічні муки до найглибшої безодні пекла, де диявол примусить його жувати й ремигати цю закуску повік-віку (424).

Ch. Baudelaire. Le spleen de Paris (1869)

Оригінал: Baudelaire Ch. Le spleen de Paris. Les Paradis artificiels / Charles Baudelaire. – Paris : Bookking International, 1995. – 320 p.

Переклад: Бодлер Ш. Паризький сплін. Есе / Шарль Бодлер, Вальтер Беньямін; пер. із фр. та нім. Романа Осадчука. – К. : Комубук, 2017. – 368 с.

ОПТ 1

Qu'ils cherchent, qu'ils cherchent encore, qu'ils reculent sans cesse les limites de leur bonheur, ces alchimistes de l'horticulture ! ***Qu'ils proposent*** des prix de soixante et de cent mille florins pour qui résoudra leurs ambitieux problèmes ! (52) – ***Хай собі шукають*** і ***шукають, нехай*** повсякчас ***відсувають*** межі свого щастя, всі оці алхіміки садівництва! ***нехай пропонують*** винагороду в шістдесят, ба навіть в сто тисяч флоринів для тих, хто може здійснити їхні честолюбні задуми (59).

ОПТ 2

Maudites soient vos cibles et vos carabines, turbulents vivants, qui vous souciez si peu des défunts et de leur divin repos ! ***Maudites soient*** vos ambitions, maudits soient vos calculs, mortels impatients, qui venez étudier l'art de tuer auprès du sanctuaire de la Mort ! (124) – ***Хай будуть прокляті*** ваші мішені та карабіни, ви, невгамовні живі, які так мало переймаєтеся померлими та їх небесним спокоєм! ***Хай будуть прокляті*** всі ваші честолюбні задуми, всі розрахунки, ви, нетерплячі смертні, що вивчають мистецтво вбивати біля святилища смерти! (120)

ОПТ 4

N'importe où ! n'importe où ! ***pourvu que ce soit hors de ce monde !*** (133) – Куди завгодно! куди завгодно! ***лиш би за межі Світу!*** (128)

Je veux parler de la loi qui concède aux Fées, dans un cas semblable à celui-ci, c'est-à-dire le cas d'épuisement des lots, la faculté d'en donner encore un, supplémentaire et exceptionnel, ***pourvu toutefois qu'elle ait l'imagination*** suffisante pour le créer immédiatement (57). – Я веду мову про закон, який дозволяє Феям у тих випадках, коли всі дари закінчилися, створити ще один новий дарунок, ***якщо в них стане уяви*** створити його відразу (65).

J. Verne. Le tour du monde en quatre-vingts jours (1872)

Оригінал: https://www.gutenberg.org/cache/epub/800/pg800.html

Переклад: Верн Ж. За 80 день кругом світа : роман / Жюль Верн. – К. : Час, 1919. – 252 с.

ОПТ 2

Quant à l'argent, ***Dieu veuille qu'il en reste !*** – Щож торкається грошей, ***то дай Боже, щоб їх хоч трохи зосталось***, (...) (162).

Eh bien, si pendant quatre jours mon maître ne quitte pas son wagon, on peut espérer que le hasard ne le mettra pas face à face avec ce maudit Américain, ***que Dieu confonde !*** – Якби за цих чотирі дні містер Фогг не виходив з вагону, то була-б

надія, що все обійдеться гаразд, без випадкової зустрічі з отим клятим американцем, ***хай йому грець!*** (189)

Le Ciel m'en préserve ! s'écria Stuart – ***Боже мене борони!*** (24)

ОПТ 4

J'ai arrêté dans ma vie plus d'un de ces gentlemen, et ***pourvu que mon voleur soit à bord***, je vous réponds qu'il ne me glissera pas entre les mains. – *Я* в своєму житті багато вже арештовував таких джентльменів, і, ***коли тільки крадіжник є на пароплаві***, то вже він не вислизне з моїх рук (34).

A. Daudet. Tartarin de Tarascon (1872)

Оригінал: Daudet A. Tartarin de Tarascon / Alphonse Daudet. – Paris : Flammarion, 1902. – 289 p.

Переклад: Доде А. Дивні пригоди Тартарена з Тараскона / Альфонс Доде ; пер. із фр. Вадима Щербаківського. – Львів : Виданнє товариства прихильників української літератури, науки і штуки, 1913. – 106 с.

ОПТ 2

– ***Qu'à cela ne tienne !*** (273) – ***То пусте!*** (98)

– ***Vive Tartarin !... vive Tartarin !*** hurla le peuple (91). – «***Здоров, Тартарене!..***» «***Хай жиє Тартарен***». Ревів нарід (32–33).

Vive Tartarin ! (93) – ***Слава Тартаренови!*** (34)

Vive Tarascon !... (276) – ***Vive Tarascon !...*** (100)

Dieu nous garde notre Tartarin ! (200) – ***Хай Господь береже, нашого Тартарена!*** (71)

Ô stupeur ! à peine la chéchia du héros apparut-elle dans l'ouverture de la portière, un grand cri : « ***Vive Tartarin !*** » fît trembler les voûtes vitrées de la gare. – « ***Vive Tartarin ! vive le tueur de lions !*** » (285) – О чудо! Ледве фезка героя зявила ся в дверах, зчинив ся великий крик: «***Vive Tartarin***»! так що затряслись скляні склепіння станції. «***Най живе Тартарен! най живе убивець левів!***» (103)

É. Zola. La Conquête de Plassans (1874)

Оригінал: https://www.gutenberg.org/cache/epub/8712/pg8712-images.html

Переклад: Золя Е. Завоювання Плассана : роман / Еміль Золя; пер. із фр. Євгенії Рудинської. – Київ : Дніпро, 1972. – 312 с.

ОПТ 2

Je crois même, ***Dieu me pardonne !*** qu'il m'a dit, dans un moment de colère, qu'il n'avait pas besoin de s'engager en acceptant un dîner de la sorte. – Мені здається, ***хай мені Бог простить***, розсердившись, він навіть сказав, що не хоче бути йому зобов'язаним, приймаючи запрошення на цей обід (69).

– Ah ! ***Dieu nous en garde !*** cria Rose d'un air d'effroi. – Ах! ***Боронь нас Боже!*** – перелякано вигукнула Роза (288).

ОПТ 4

Je suis bien curieux de savoir comment il va se meubler, demain. ***Pourvu qu'il me paye***, au moins. – Цікаво, як він влаштується завтра з меблями. А втім, це мене не обходить, ***аби платив*** (38).

É. Zola. La faute de l'Abbé Mouret (1875)

Оригінал: Zola É. La faute de l'Abbé Mouret / Émile Zola. – Paris : Charpentier et Compagnie, 1875. – 428 p.

Переклад: Золя Е. Твори. В т. – Харків – К. : Державне видавництво України, 1929. – Т. 3. Провина абата Муре / Еміль Золя ; пер. із фр. Ізідори Борисової. – 333 с.

ОПТ 1

Si je t'abandonnais un jour, ***que je sois maudit***, ***que mon corps se sèche*** ainsi qu'une herbe inutile et mauvaise ! (172) – Коли я покину тебе, ***нехай я буду проклятий***, ***нехай моє тіло висхне***, як непотрібне погане гілля (134).

Et ***qu'il expirât*** de honte, s'il trouvait sa virilité morte ! (372) – ***І нехай він загине від сорому***, коли переконається, що його чоловіча сила вмерла в ньому (289).

– ***Que le diable te prenne***, fille de bandit ! (84) – ***А щоб тебе чорти взяли***, бандитська дочко! (67)

– ***Que le diable***, murmura-t-il, ***jette des pelletées de charbons entre leurs peaux, et qu'ils en crèvent !*** (322) – ***А бодай їм чорти жару під шкуру насипали***, ***щоб вони виздихали!*** (248)

Que le diable leur casse les cuisses ! qu'il les cloue au derrière l'un de l'autre comme des chiens ! ***qu'il les traîne*** par les pieds, le nez dans leur ordure ! (402) – ***А щоб їм чортяка клуби поламав! Бодай він їх*** гвіздками ***позбивав*** одно до одного, як собак! Та, взявши за ноги, ***виволочив*** носом у їхньому паскудстві! (312)

ОПТ 2

Le ciel écrase ceux qui t'ont aidé à ce sacrilège !... (87) – ***Небо хай скарає*** тих, хто допоміг тобі у цьому святокрадстві (243).

J. Verne. Les Indes noires (1877)

Оригінал: http://www.gutenberg.org/files/5081/5081-h/5081-h.htm

Переклад: Верн Ю. Чорна Індія / Юлій Верн ; пер. із фр. Мирослава Капія. – Львів : Накладня Михайла Таранька, 1930. – 192 с.

ОПТ 1

Adieu donc, mes amis, et ***que le Ciel vous assiste !*** – Пращайте, дорогі мої, ***нехай Господь береже вас!*** (8)

– Et, ***que saint Mungo nous protège !*** vous serez encore notre « viewer » ! ***Puisse la*** nouvelle ***exploitation durer de longues années*** (ОПТ 3), et ***fasse le Ciel que j'aie la consolation*** de mourir sans en avoir vu la fin ! – А ви знов будете в нас директором! ***Коби тільки*** оттого вугля ***вистало на довший протяг часу*** і ***Господь дав мені*** те ***щастя*** вмерти, не бачучи його кінця! (70)

ОПТ 2

– ***Dieu vous assiste !*** répondit l'Écossaise. – ***З Богом!*** – попращала їх шотляндка (50).

– ***Dieu vous entende !*** répondit James Starr. Quant à la qualité de la houille qui vient affleurer ces parois... – ***Давби то Бог!*** Щож знова до якости вугля… (80).

Mes amis, s'était écrié James Starr, comme si la cause du phénomène se fût soudain révélée à son esprit, ***Dieu sauve la Nouvelle-Aberfoyle !*** – Ах приятелі мої! – крикнув Джемс Стар, якби зрозумів нараз причину цього дивного явища. ***Нехай Бог хоронить Новий Аберфайль!*** (164)

– Tu as ta lampe ? – Oui, et ***plût au Ciel que ce fût*** encore ***la lampe*** de sûreté dont nous nous servions autrefois ! – Є в тебе лямпа? – Так, ***тільки на жаль***, що без охоронного каптура, як це бувало передше! (32)

V. Hugo. Torquemada (1882)

Оригінал: Œuvres complètes de Victor Hugo. Drame V : Torquemada, Amy Robsart, Les Jumeaux. – Paris :

Переклад: Торквемада. Другий акт. З франц. пер. Іван Франко. – 1905, т. 32, ч. I : 171–181.

ОПТ 2, 3

Torquemada

Salut à toi, vieillard et père !

François de Paule

Salut, frère.

Torquemada

Permets-tu qu’un instant je me repose ici ?

François de Paule

Frère, entrez.

Torquemada

Je suis brûlé, je suis transi,
La fièvre et le soleil me dévorent, je marche ;
J’entre, indigne passant, chez toit, saint patriarche.
Je suis très las. Je dis : Lamma sabacthani !
Salut ! Sois béni, prêtre.

François de Paule

Homme, soyez béni.

Torquemada

Je suis prêtre aussi, moi.

François de Paule

Puisse Dieu vous conduire ! (65)

Торквемада

Помайбіг, старче!

Франціск а Paulo

Будь здоров, мій брате!

Торквемада

Позволь менї на хвильку тут спочити!

Франціск а Paulo

Війди, мій брате.

Торквемада

Ох, як я запік ся!

Без духа… Сонце жре мене й горячка…

Я йшов… Зайшов… мандрівець недостойний,

До тебе, отче праведний. Я з сили

Опав… Хриплю: Ляма савахтанї!

Бог поздоров тебе, сьвященнику!

Франціск а Paulo

Най Бог благословить тебе, мій друже.

Торквемада

Я теж сьвященник.

Франціск а Paulo

Бог тебе провадь! (172)

J. Verne. L'Étoile du Sud (1884)

Оригінал: https://beq.ebooksgratuits.com/vents/Verne-etoile.pdf

Переклад: Верн Ю. Зоря Півдня / Юлій Верн ; пер. із фр. Мирослава Капія. – Львів : Друкарня товариства ім. Шевченка, 1913. – 159 с.

ОПТ 1

…et sans votre ami, monsieur Pharamond Barthès, ***que le Ciel bénisse***... (392) – А без приятеля свого Фарамона, якого, ***щоби Всевишній за се нагородив***… (131)

A. France. Thaïs (1891)

Оригінал: France A. Thaïs / Anatole France. – Paris : Calemann-Lévy, 1920. – 350 p.

Переклад: Франс А. Таїс / Анатоль Франс ; пер. із фр. Валер'яна Підмогильного. – К. : Час, 1927. – 192 с.

ОПТ 1

Que Dieu m'éclaire et me conduise ! (20) – ***Хай-же Бог мене просвітлить і напутить!*** (22)

– ***Que la volonté de Dieu soit faite !*** (250) – ***Хай буде воля Господня!*** (151)

– ***Que la volonté de Dieu règne*** sur la terre et dans les cieux ! (251) – ***Хай воля Господня панує*** над землею і небом (152).

– ***Que la paix soit avec toi***, mon frère ! ***Puisses-tu goûter un jour le doux rafraîchissement du Paradis*** (ОПТ 3) (26). – ***Мир тобі, мій брате! Бодай зазнавби ти колись ніжної прохолоди раю*** (26).

Qu'on le crucifie, le moine ! qu'on le crucifie ! (40) – ***Крукам на з'їжу ченця! Крукам!*** (34)

– Frappe, mon Dieu, s'écria-t-il, frappe ! c'est Nicias ! ***Qu'il pleure ! qu'il gémisse ! qu'il grince des dents !…*** Il a péché avec Thaïs !… (57) – Врази його, мій Боже, – гукнув він, – врази його! Це Нікій! ***Хай він плаче! Хай стогне! Хай він скрегоче зубами!..*** Він грішив із Таїс!.. (43)

ОПТ 2

– Toi qui as mis la pitié dans nos cœurs comme la rosée du matin sur les prairies, ***Dieu juste et miséricordieux, sois béni !*** (14) – ***Будь благословенний ти, правдивий і милосердний Боже***, що поклав жаль нам на серця, мов ранкову росу на степи! (19)

– ***Dieu soit loué !*** mon frère Paphnuce, dit-il, appuyé sur sa bêche.

– ***Dieu soit loué !*** répondit Paphnuce. ***Et que la paix soit avec mon frère !*** (ОПТ 1)

– ***La paix soit semblablement avec toi !*** frère Paphnuce, reprit le moine Palémon ; et il essuya avec sa manche la sueur de son front (15).

'– ***Благословен Бог***, мій брате Пафнутію, – мовив він, опершись на лопату.

– ***Благословен Бог,*** – відповів Пафнутій, – ***хай-же мир буде на мого брата***.

– ***Хай і на тебе буде мир***, брате Пафнутію, – відповів чернець Палемон і обтер ручицею лопати піт із свого чола (20).'

– Doux Paphnuce, ***Dieu me garde de soupçonner*** les intentions de mon frère ! (19) – ***Хай Бог мене боронить***, любий Пафнутію, ***від підозри*** на наміри мого брата (22).

– ***Dieu soit loué*** dans la gazelle du désert ! dit Palémon (19). – ***Хай благословен буде Бог*** в антилопі в пустині, – мовив Палемон (22).

– ***Béni soit le Seigneur***, qui a favorisé mon voyage ! (37) – ***Будь благословен Господь***, що годив моїй мандрівці (32).

– ***Le Seigneur soit loué,*** dit Paphnuce (40). – ***Благословен Господь,*** – промовив Пафнутій (34).

– ***La paix du Seigneur soit avec toi***, vénérable Albine ! (208) – ***Хай мир Господень буде з тобою***, шановна Альбіно! (128)

– ***Le Seigneur***, dit-il, ***soit avec toi***, frère Paphnuce ! (224) – ***Хай Господь,*** – мовив він, – ***буде з тобою***, брате Пафнутію (136).

– ***Béni soit le Seigneur***, le dieu d'Israël (291). – Будь благословенний Господь, бог Ізраїля (175).

ОПТ 3

– ***Puisse donc le Seigneur bénir ton dessein***, Paphnuce, comme il a béni mes laitues ! (16) – ***Хай-же Господь благословить твій намір***, як він благословив мою салату (20).

ОПТ 4

Pourvu que Dieu existe et ***qu'il me damne !*** (285) – ***Хоч-би Бог існував і прокляв мене!*** (171)

J. Verne. Le château des Carpathes (1892)

Оригінал: http://www.gutenberg.org/files/5082/5082-h/5082-h.htm

Переклад: Верн Ж. Замок у Карпатах / Жуль Верн ; пер з фр. М. А. Шудря. – К. : Криниця, 2003. – 96 с.

ОПТ 1

– Non, monsieur le comte, répondit Miriota, et ***que le Ciel en soit béni !*** – Так, ваша світлосте, – відповіла Миріота, – ***дяка Богові***, не дуже… (61)

ОПТ 2

– ***Dieu veuille que cela soit***, mon père ! répondit Miriota d'une voix émue. – ***Дав би Бог, щоб збулися ваші слова,*** – відповіла зворушена дівчина (61).

– ***Dieu le protège,*** monsieur le comte ! répondit en rougissant la jeune fille. – ***Хай почує ці слова Бог,*** – сказала зашарівшись молода дівчина (62).

– ***Plaise à Dieu !*** répondit le forestier. – ***Дай Боже,*** – сказав лісник (63).

Plaise au Ciel que les juifs établis dans le pays transylvain ***soient*** toujours aussi ***accommodants*** que l'aubergiste de Werst. – ***Дай Боже, щоб усі***, що живуть у Трансільванії, ***євреї були*** такі ***поступливі***, як шинкар Йона (23).

ОПТ 4

Nic Deck n'était pas homme à s'en inquiéter, d'ailleurs, et, ***pourvu qu'il pût gagner*** à travers le bois, il ne se préoccupait pas autrement de quelques égratignures.

– Нашим мандрівникам випало продиратися крізь лісові хащі. Гілля шмагало в обличчя, але Нік не зважав на біль і подряпини (32).

– ***Pourvu qu'on ne*** leur ***dise pas*** de mal de mon auberge ! pensa Jonas inconsolable. – ***Тільки б*** їм ***нічого не наказали*** про мій готель, – подумав невтішний Йона <...> (44).

Pourvu que la voix ne recommence pas à bavarder, tandis qu'ils seront en train de souper ! pensait Jonas, en dressant la table au milieu de la salle. – ***Тільки б не прохопився*** той голос, доки вони вечерятимуть, – думав Йона, накриваючи стіл (50).

– ***Pourvu que cette*** abominable ***voix ne*** les ***réveille pas*** pendant leur sommeil ! – ***Тільки б*** проклятий ***голос не розбудив*** їх! (50)

M. Proust. À la recherche du temps perdu (1913–1927)

Оригінал: Proust M. À la recherché du temps perdu : Tome I. Du côté de chez Swann / M. Proust. – Moscou : Éditions du progrès, 1976. – 438 p.

Переклад: Пруст М. У пошуках утраченого часу : Твори 7 т. – К. : Юніверс, 1997. – Т. 1. На Сваннову сторону : Роман / З фр. пер. А. Перепадя. – 368 с.

ОПТ 1

Que le ciel reste toujours bleu pour vous, mon jeune ami ; et même à l'heure, qui vient pour moi maintenant, où les bois sont déjà noirs, où la nuit tombe vite, vous vous consolerez comme je fais en regardant du côté du ciel (133). – ***Хай*** для вас, мій юний друже, ***небо завжди ясніє***; і навіть та пора, яка для мене приходить тепер, коли ліс уже почорнів, коли вже гусне пітьма, ви, як і я, знаходитимете потіху, дивлячись на небо (99).

ОПТ 2

Dieu soit loué ! nous n'avons comme tracas que la fille de cuisine qui accouche (123). – ***Дякувати Богові!*** В нас у домі тільки й клопоту, що посудниця розроджується (91).

ОПТ 4

Pourvu qu'il n'aille pas lâcher au dernier moment ! (218) – ***Аби тільки він не втік*** від нас в останню мить! (177)

De même si un « fidèle » avait un ami, ou une « pabituée » un flirt qui serait capable de le faire « lâcher » quelquefois, les Verdurin, qui ne s'effrayaient pas qu'une femme eût un amant ***pourvu qu'elle*** l'***eût*** chez eux, l'***aimât*** en eux, et ***ne*** le leur ***préférât pas***, disaient : « Eh bien ! amenez-le votre ami » (195). – Достоту так само, коли в когось зі «своїх» заводився приятель, або якась «завсідниця» починала

крутити роман, і через це вони могли «дременути», Вердюрени, яких анітрохи не лякало те, що жінка має бахура, ***аби лиш вона являлася*** вдвох із ним, ***аби лиш вони фліртували*** перед їхніми очима і ***не цуралися*** їх, казали: «Гаразд, приведіть сюди вашого друга» (156).

R. Rolland. Colas Breugnon (1919)

Оригінал: https://www.gutenberg.org/files/27854/27854-h/27854-h.htm

Роллан Р. Кола Брюньйон (він ще живий) : роман / Ромен Роллан ; пер. із фр. Сидора Сакидона. – К. : Дніпро, 1971. – 209 с.

ОПТ 1

Or çà, ***que je fasse un peu le compte*** de cet univers ! – ***Ану перелічимо***, що ж то за скарби у цьому всесвіті! (26)

– Qu'il fait bon vivre, en ce pays ! ***Que le Dieu du ciel soit béni***, qui tous trois nous fit naître ici ! – О, як же гарно жити в цій країні! ***Хай благословен буде Господь наш небесний***, що судив нам тут народитись! (59)

Qu'ils prennent du moins ce livre comme il est, tout franc, tout rond, sans prétention de transformer le monde, ni de l'expliquer, sans politique, sans métaphysique, un livre à la « bonne françoise », qui rit de la vie, parce qu'il la trouve bonne, et qu'il se porte bien. – В кожному разі ***хай вони сприймають*** цю книжку так, як вона є: просту і щиру, без претензій на те, щоб переробити світ або з'ясувати його, без політики, без метафізики, як книжку «доброго французького смаку», що сміється з життя, бо вважає, що воно добре, і сама почувається добре (24).

– ...tandis qu'il me vengeait. Je pensais : « ***Qu'il revienne*** à présent ! Le chef te démange-t-il, Breugnon, en as-tu ton compte ? ***Qu'il revienne ! Qu'il revienne !*** »... Hélas ! tu es revenu, plus tôt que je n'aurais voulu... Tu sais la suite. À mon sot je me trouvai attachée, pour la vie. Et l'âne (est-ce lui ou moi ?) est resté au moulin. – …коли він відплатив тобі за мене. Я думала: «***Хай приходить*** тепер! Так йому й треба! Ну що, Брюньйоне, поквиталися? ***Хай приходить, хай приходить!***» Ой леле! Але ти прийшов раніше, ніж я сподівалася… (96).

Qu'elle chante sa chanson, moi je chante la mienne. ***Pourvu qu'elle ne s'avise pas de me clore le bec*** (ОПТ 4) (et elle s'en garde bien, elle sait trop ce qu'il en coûte), le sien peut ramager: chacun a sa musique. – ***Вона співає своєї*** – я своєї. ***Хай тільки не важиться заткнути мені рота*** (а вона цього остерігається, бо знає, що буде непереливки), то сама хай як хоче свого роззявляє: кожен свою пісню має (27).

Que béni soit le jour où je suis venu au monde ! – ***Хай буде благословенний день*** приходу мого на світ цей! (31)

Que le Ciel le bénisse ! Je l'honore et je l'aime. Mais devant le seigneur du Louvre, il se tient coi, et fait bien. ***Ainsi soit !*** (ОПТ 2) – ***Хай Бог благословить його***. Я його шаную і люблю. Але перед паном із Лувра він сидить тихо і добре робить. ***Хай так і буде!*** (61)

ОПТ 2

Je possède une maison, une femme, quatre garçons, une fille, mariée (***Dieu soit loué !***), un gendre (il le faut bien !), dix-huit petits-enfants, un âne gris, un chien, six poules et un cochon. – Отже: крім хати й дружини є в мене чотири сини, дочка заміжня (***слава тобі Господи!***), зять (аякже), вісімнадцятеро онуків, сірий вислюк, пес, одна льоха, шестеро курей (26).

La plume entre mes doigts gourds trébuche. ***Dieu me pardonne !*** un glaçon se forme dans mon verre, et mon nez a blêmi : exécrable couleur, livrée de cimetière ! – Не можу пера в задубілих пальцях тримати. ***Прости Господи!*** У мене в склянці крижинки вранці. І ніс поблід. Огидний колір! Як на цвинатрі в мертвяків (31).

Loué soit Dieu ! mon teint reprend son lustre... – Та ***хвалити Господа Бога,*** рум'янець знову виграє на обличчі (31).

Loué soit Dieu qui nous donna de pouvoir en si peu d'espace, dans le sac de notre estomac, empiler flacons et plats. – ***Слава Богові*** на небі, що дав для нашої потреби хоч невеликий шлунок, та в нього, як у добрий клунок, як у бочку без дна, ми бгаємо гори їжі й море вина (49).

Dieu nous sauve de nos sauveurs ! Nous nous sauverons bien tout seuls. – ***Боже, врятуй нас від наших збавителів***, а з ворогами дамо собі раду й самі (49).

Puis l'un chanta, puis l'autre; je crois, ***Dieu me pardonne***, que ce fut le maire en personne qui entonna le couplet. Je jouai de mon flageolet. – Потім заспівав один, там другий; ***їй же богу,*** мені здається, що сам-таки мер і завів першого куплета.

Et puis (on ne le dit pas, mais on le pense), c'est sa faute : Dieu l'a puni, c'est bien ; ***le bon Dieu soit béni !*** – А потім (цього не говорять, а думають) він сам винуватий, отож Бог і скарав його; та й добре зробив. ***Хай буде благословен Господь*** (105).

Dieu me garde de manquer aux égards que je dois à toute la compagnie ! – ***Боронь Боже, щоб я не вшанував*** усієї компанії! (117)

Quand elle reprit ses sens, sa langue lui revint (***Dieu soit loué ! Dieu soit loué !***) et sa méchanceté. – Коли вона опритомніла, до неї повернулася мова (***слава Богу, слава Богу***) та злостивість (123).

L'ennemi aurait eu beau jeu, s'il eût voulu de nous pour cibles ; mais, comme nous, il regardait au fond du fossé ma chérie, qui (***la Sainte Vierge soit bénie !***) avait

roulé douillettement comme un chaton, et, sans autrement s'effarer, assise dans l'herbe fleurie, levait la tête vers les têtes qui se penchaient des deux côtés, leur faisait la risette et cueillait un bouquet. – Ворог мав би добру нагоду, якби скористав цю пригоду. Але й вони схилились заодно і дивилися на дно, на мою крихітку, яка (***слава тобі, Святая Богородице***), наче кошеня, легесенько скотилась і нітрохи не забилась, а сиділа собі на траві серед квітів та, піднявши голівку, спокійно дивилася на голови, що звісились до неї з обох боків, квіти на букета рвала та до нас усміхалась (47).

Mais non, ***béni sois-tu***, mon Dieu, qui m'a donné de m'en aller toujours de table avec la faim et d'aimer tant le jour (la nuit est aussi bonne) que de l'une et de l'autre je n'ai jamais assez!... – Та ні, ***хай благословен буде Господь***, що судив мені кожного разу голодним вставати від столу і любити день (та й ніч із днем посполу), що вони такі солодкі і для мене завжди короткі (81).

Ah ! le mauvais, le maudit ! (***Son saint nom soit béni !***) – Ах, поганцю проклятий (***хай буде благословенне ім'я твоє!***)! (174)

Et ***bénis soient mes yeux***, par où s'infiltre en moi la vision merveilleuse enclose dans les livres ! – І ***благословенні очі мої***, крізь які я сприймаю чудесні видива, замкнуті в цих книгах! (178)

ОПТ 4

Brave fille, avisée jusque dans ses folies, et honnête, ***pourvu que l'honnêteté rie*** : car pour elle, le pire des vices, c'est ce qui ennuie. – Славна дівчина, розсудлива, коли навіть і дурниці робить, і чесна, ***аби лиш чесність була весела***: найгірше для неї – нудьга (28).

Il sait ce qu'il fait, il faut croire... mais je préférerais, je l'avoue, qu'il eût tort, et que mes paroissiens fussent au diable, où l'on voudra : chez les Incas ou le Grand Turc, je ne m'en soucie, ***pourvu qu'ils soient ailleurs qu'ici !*** – Звичайно, він то, мабуть, мав рацію і, треба вірити, знав що робить, треба вірити… але я хотів би думати, що він тут допустився таки глупства, а тому волів би, щоб мої парафіяни повіялися звідси під три чорти, куди хочуть, до інків, до турецького султана чи деінде, мені не клопіт, ***аби не тута!*** (56)

– Il ne s'en faut guère ; mais je ne me soucie de l'eau, ***pourvu que je ne sois pas obligé à la boire***. – Е, пусте! Про воду байдуже, ***аби тільки не змусили її пити*** (66).

Pourvu qu'elle vive, elle, je me moque du reste a!... – ***Аби тільки вона жила***, а на решту мені начхать! (129)

Pourvu qu'on croie, on voit partout celui qu'on veut. – ***Якщо ти віриш***, то всюди вбачатимеш того, кого хочеш бачити (164).

Heureusement, moi qui suis à la fois de saint Nicolas par mon nom, et de Joseph et d'Anne par ma profession, sans parler de mon frère de lait, saint Vincent, qui tette le raisin, moi qui suis pour tous les saints, ***pourvu qu'ils soient pour moi***, j'avisai un chariot de vendange qui passait sur la route et Gambi, mon compain, titubant à côté, et je criai : <…>. – На щастя, я, будучи одного ймення зі святим Нікола і одного фаху з Йосифом та Анною, не кажучи вже про мого молочного братика, святого Вінцента, що ссе виноград, я, обстоюючи всях святих, ***аби тільки й вони були за мене***, запримітив, що дорогою котиться візок з виноградника, а обіч нього чимчикує мій приятель Гамбі. От я й крикнув : <…> (164).

Louis-Ferdinand Céline. Voyage au bout de la nuit (1932)

Оригінал:
https://ia801204.us.archive.org/14/items/Celine-VoyageAuBoitDeLaNuit/celine_voyage_au_bout_de_la_nuit%5B1%5D.pdf

Переклад: Селін Л.-Ф. Подорож на край ночі / Луї-Фердінан Селін; пер. із фр. П. Таращук. – Київ : Юніверс ; Харків : Фоліо, 2000. – 368 с.

ОПТ 1

Vous serez vite oubliés, petits soldats... Soyez gentils, crevez bien vite... ***Et que la guerre finisse et qu'on puisse se marier*** avec un de vos aimables officiers... Un brun surtout ! … ***Vive la Patrie*** (ОПТ 2) dont parle toujours papa !... – Солдатики, вас невдовзі забудуть… Будьте шляхетні й чимшвидше гиньте… ***Нехай скінчиться війна, щоб ми могли вийти заміж*** за когось із ваших любих офіцерів… Надто за чорнявих! ***Хай живе батьківщина!*** (76)

Eh bien ! ***qu'il se cache et qu'il vive longtemps encore ! – Гаразд, нехай ховається, й дай, Боже, йому довгого віку!*** (242)

Que ces minutes sagaces vous ***comptent*** pour des années ! – Ви ще молодий, і ***нехай ці хвилини*** мудрости ***запам'ятаються*** вам на багато років! (61)

Que tout le monde d'abord ***sache*** lire les journaux ! C'est le salut ! – Спершу ***нехай увесь народ навчиться читати*** газети, адже спасіння в цьому (62).

Qu'il perde pas son temps en route ! – ***Хай не гає ні хвилини!*** (106)

Que crèvent les quatre cent mille ***hallucinés*** embérésinés jusqu'au plumet !

– ***Нехай, не лишивши сліду, топляться*** в Березині чотириста тисяч ***ошуканих***… (262)

Et ***qu'on boive*** encore un coup ensemble pour fêter et célébrer cette délectation et que cela dure toujours ainsi ! ***Qu'on ne change plus jamais de charme ! Que jamais*** surtout ***on ne retourne*** à ces temps abominables, aux temps sans miracles, aux temps d'avant qu'on se connaisse et qu'on se soye admirablement retrouvés !... Tous ensemble désormais ! Enfin ! Toujours !... – ***Треба випити*** ще по чарці й відзначити

цю велику радість, і нехай їй не буде кінця-краю! ***Нехай ніколи не розвіються чари товариського спілкування!*** А надто ***хай не буде вороття*** до тих страшних часів, коли ще не було дива, коли ми не знали одне одного, коли ще не сталося такої благословенної зустрічі! Надалі тільки разом! Нарешті! Назавжди! (298)

Qu'on leur arrache pour leur apprendre à vivre les tripes du corps d'abord, les yeux des orbites, et les années de leur sale vie baveuse ! ***Qu'on les fasse*** par légions et légions encore, ***crever***, ***tourner*** en mirlitons, ***saigner***, fumer dans les acides, et tout ça pour que la Patrie en devienne plus aimée, plus joyeuse et plus douce ! – Щоб вони навчилися жити, ***їм треба*** спершу ***випустити нутрощі***, потім вибрати очі й укоротити їхнє слиняве життя! ***Нехай їх*** легіонами ***посилають на смерть, примушують муштруватися під дудку, спливати кров'ю, димітися в кислотах*** – і тільки на те, щоб батьківщина стала ще миліша, веселіша, добріша! (62)

Qu'on ne vienne plus nous vanter l'Égypte et les Tyrans tartares ! – Нехай не хваляться перед нами Стародавній Єгипет і татарські тирани! (112).

Qu'on y réfléchisse, ce capitaine de l'*Infanta Combitta* avait eu quelque audace en m'achetant, même à vil prix à mon curé au moment de lever l'ancre. – ***Як подумати***, капітан «Інфанти Комбіти», перед тим як підняти якір, пішов на неабиякий ризик, купивши мене, дарма що за безцінь, у священика (143).

Une des petites d'abord est tombée malade. Mort aux mignonnes qui agacent les malheurs ! ***Qu'elles en crèvent*** et que c'est tant mieux ! – Спершу захворіла одна дівчина. Смерть красуням, які дрочать лихо! ***Нехай вони виздихають від нього*** – тим краще! (270)

Qu'il en finisse alors un bon coup avec son engin ! ***Qu'il se la casse*** une bonne fois la gueule et la colonne avec et ***qu'on en parle plus !*** – ***Нехай він*** нарешті ***покінчить*** із своїм клятим мотором! ***Нехай*** коли-небудь ***скрутить собі*** в'язи і ***зламає*** хребет, ***щоб про нього більше не балакали!*** (352)

ОПТ 2

Vive la Patrie n° 1 ! ***Qu'on vous entende*** de loin ! (ОПТ 1) – «***Хай живе батьківщина*** № 1!» ***Нехай вас чують*** іздалеку! (21)

« Haut les cœurs ! qu'il avait dit... Haut les cœurs ! et ***vive la France !*** » – «Наберіться духу! – казав він. – Наберіться духу! ***Хай живе Франція!***» (27)

Alors ***vivent les fous et les lâches !*** Ou plutôt ***survivent les fous et les lâches !*** – ***Що ж, хай живуть божевільні й боягузи!*** Чи, радше, ***хай виживуть божевільні та боягузи!*** (59)

Mourons tous pour ça ! Il ne demande jamais qu'à mourir le peuple ! Il est ainsi. « ***Vive Diderot !*** » qu'ils ont gueulé et puis « ***Bravo Voltaire !*** » En voilà au moins des philosophes ! Et ***vive*** aussi ***Carnot*** qui organise si bien les victoires ! Et vive tout le monde ! – Тож загиньмо за це! Бо народ завжди вимагає лише своєї загибелі. Бо

він такий «***Нехай живе Дідро!***» – горлали люди, а згодом – «***Нехай живе Вольтер!***» Ото вже філософи! І ***хай живе Карно***, що так добре організовує перемоги! ***Нехай живуть усі!*** (61)

« ***Vive Jésus !*** Au bûcher les hérétiques ! » – «***Слава Ісусу!*** Паліть єретиків!» (62)

Et ***que*** bientôt ***vous puissiez*** tous ***reprendre*** votre place à côté de vos chers camarades des tranchées ! Votre place sacrée ! Pour la défense de notre sol chéri. ***Vive la France !*** En avant ! – Невдовзі ви знову найдете своє місце в окопах у товаристві фронтових побратимів! Своє священне місце! Ви боронитимете наш любий край! ***Хай живе Франція!*** Вперед! (74)

Vive la France alors, nom de Dieu ! ***Vive la France !*** – Отож, в ім'я Господа, ***хай живе Франція! Хай живе Франція!*** (99)

Vive Dollar ! Vive Dollar ! – Хай живе долар! Хай живе долар! (145)

ОПТ 4

Il voulait bien faire tout ce qu'on voulait ***pourvu qu'on lui donnât*** du tabac, tout ce qu'on voulait sauf passer devant la morgue du bastion qui d'ailleurs ne chômait guère. – Він радо робив усе, що йому загадають, ***аби тільки дали*** тютюну, лише відмовлявся пройти повз шпитальний морг, який, зрештою, ніколи не стояв пусткою (76).

Bébert sait où tout est ***pourvu que ça soye l'occasion*** d'une vadrouille. – Бебер знав геть усе, ***аби тільки випала нагода*** кудись помандрувати (189).

B. Vian. L'Écume des jours (1946)

Оригінал: Vian B. L'écume des jours / Boris Vian ; G. Pestureau, M. Rybalka (ed.). – C. Bourgois, 1994. – 317 p.

Переклад: Віан Б. Шумовиння днів / Борис Віан ; пер. із фр. Петра Таращука. – Х. : Фоліо, 1998. – 398 с.

ОПТ 1

Portez-les demain matin, et puis portez-en chez moi. ***Qu'il y en ait plein notre chambre***, des lis, des glaïeuls blancs, des roses, et des tas d'autres fleurs blanches, et mettez aussi, surtout, un gros bouquet de roses rouges… (83) – Завтра вранці. Принесіть також і до мене, ***нехай вони виповнять*** усю нашу кімнату – лілеї, гладіолуси, троянди і маса інших білих квітів, а насамперед принесіть величезний букет червоних троянд… (55)

ОПТ 4

– Oh ! n’importe quoi, dit Colin. ***Pourvu qu’ils me donnent de l’argent***. Les fleurs coûtent très cher (151). – Ху, байдуже якої, ***аби тільки гроші платили***, – відповів Колен. – Квіти коштують дуже дорого (123).

R. Queneau. Exercices de style (1947)

Оригінал: Queneau R. Exercices de style / Raymond Queneau. – Paris : Gallimard, 1979. – 113 p.

Переклад: Кено Р. Зазі в метро. Вправи зі стилю / Ремон Кено ; пер. із фр. Ярослава Коваля, Юрія Лисенка. – Харків : Фоліо, 2015. – 219 с.

ОПТ 2

Soit C l’ensemble des voyageurs qui montent ; c’est un sous-ensemble de P et il est lui-même l’union de C' l’ensemble des voyageurs qui restent sur la plate-forme et de C" l’ensemble de ceux qui vont s’asseoir (103). – ***В автобус сідає*** множина пасажирів С, яка є підмножиною множини Р і водночас об’єднанням С' множини пасажирів, які стоять на задньому майданчику, і С" – множини тих, які проходять до сидячих місць (184).

Soit maintenant P' l’ensemble des piétons se trouvant devant la gare Saint-Lazare, <...> (103). – ***А тепер позначмо*** як Р' множину пішоходів, що проходять повз вокзал Сен-Лазар <…> (185).

ОПТ 4

Pourvu que je ne le rate pas, veine il y a encore une place pour moi (70). – ***Як би мені до нього влізти***, от добре, ще є місце (170).

R. Queneau. On est toujours trop bon avec les femmes (1947)

Оригінал: Queneau R. Les œuvres complètes de Sally Mara / Raymond Queneau. – Paris : Gallimard, 1962. – 363 p.

Переклад: Кено Р. З жінками по-доброму не можна. Ірландський роман Саллі Мари / Ремон Кено ; пер. із фр. Ярини Тарасюк. – Львів : Астролябія, 2019. – 256 с.

ОПТ 2

Dieu sauve le Roi ! (193) – ***Боже, бережи короля!*** (8)

ОПТ 5

Vivement qu’on se bagarre, soupira-t-il, bien qu’au fond je n’aime pas beaucoup ça. Il faut vraiment que j’aime mon Irlande pour me livrer à une activité pareille. Oui,

vivement qu'on se bagarre (273). – ***Скоріше б усе почалося***, – зітхнув він, – хоча я цю справу не дуже люблю. Зате я дуже люблю свою Ірландію. ***Скоріше б усе почалося*** (133).

B. Vian. L'herbe rouge (1950)

Оригінал: Vian B. L'Herbe rouge / Boris Vian. – Paris : Pauvert, 1962. – 437 p.

Переклад: Віан Б. Червона трава / Борис Віан ; пер. із фр. В. Борсука // Всесвіт. – 1994. – №4. – С. 3–61.

ОПТ 2

Et vive les récipiendaires (96). – Новим членам товариства – слава! (29)

ОПТ 4

Et pendant ce temps, mon moi mou me soufflait à l'oreille… « ***Pourvu qu'il reste*** de la salade russe et du jambon. » (87) – І весь цей час моє безвільне «я» нашіптувало мені на вухо: «Ну, ***хоч*** салат із шинкою ***лиши***» (25).

– ***Pourvu qu'il n'y ait pas*** de pépin, dit Wolf. Après tout, ça peut ne pas tenir. C'est calculé juste (30). – ***Тільки б не зіпсувалася,*** – сказав Вольф. – Зрештою, така можливість теж не виключена (3).

R. Queneau. Zazie dans le metro (1959)

Оригінал: Queneau R. Zazie dans le métro / Raymond Queneau. – Paris : Gallimard, 1959. – 253 p.

Переклад: Кено Р. Зазі в метро. Вправи зі стилю / Ремон Кено ; пер. із фр. Ярослава Коваля, Юрія Лисенка. – Харків : Фоліо, 2015. – 219 с.

ОПТ 1

Et ***qu'on nous envoie*** deux bouteilles de muscadet, et une de grenadine ajouta-t-il à l'intention d'un garçon qui circulait dans les parages (237). – І ***хай нам зашлють*** дві пляшки мускадету й одну гренадину, – додав він, адресуючись до кельнера, що бовванів неподалік (134).

ОПТ 4

Pourvu que j'arrive avant l'heure où c'est que ça se ferme (147). – ***Мені аби до Сен-Шапель***, поки туди пускають (83).

Pourvu que Laverdure attrape pas un mauvais coup (246). – ***Аби у Зеленця не поцілили*** (139).

Pourvu qu'il lui soit rien arrivé (252). – ***Аби нічого не трапилося*** (142).

Michel Houellebecq. Soumission (2015)

Оригінал: Houellebecq M. Soumission / Michel Houellebecq. – Paris : Flammarion, 2015. – 300 p. (Вірші Ш. Пеґі)

Переклад: Уельбек М. Покора : роман / Мішель Уельбек ; пер. із фр. І. Рябчія. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. – 256 с. (Переклад віршів Д. Чистяка)

ОПТ 1

Mère voici vos fils qui se sont tant battus.

Qu'ils ne soient pas pesés comme on pèse un esprit.

Qu'ils soient plutôt jugés comme on juge un proscrit

Qui rentre en se cachant par des chemins perdus (168).

'Ось, нене, тут – сини, що по боях зійшлись.

Не зважуйте ви їх, як важать душі злих,

Судіть вигнанців після давніх лих,

Хоч манівцями йдуть до любої колись' (142).

Mère voici vos fils et leur immense armée.

Qu'ils ne soient pas jugés sur leur seule misère.

Que Dieu mette avec eux un peu de cette terre

Qui les a tant perdus et qu'ils ont tant aimée (168).

'Ось, нене, тут – сини у війську незліченнім,

На них – не тільки гріх, тож не судіть суворо,

Нехай Творець землею їх накриє скоро,

Її ж, утрачену, любили невтоленно' (143).

ОПТ 2

La paix soit sur vous, monsieur (33). – ***Мир вам***, месьє (26).

ОПТ 4

Heureux ceux qui sont morts pour la terre charnelle,

Mais ***pourvu que ce fût dans une juste guerre***.

Heureux ceux qui sont morts pour quatre coins de terre.

Heureux ceux qui sont morts d’une mort solennelle (162).

‘Блаженний, хто поліг на цій землі чуттєвій,
Блаженний, хто поліг у битві справедливій.
Блаженний, хто поліг у світі бунтівливім.
Блаженний, хто поліг у славі узірцевій’ (137).